

TARTU ÜLIKOOL

Sotsiaalteaduste valdkond

Ühiskonnateaduste instituut

Infokorralduse õppekava

Indrek Ojasoo

Kaitseväe Akadeemia tegevvälelistest õppejõudude infohalduse
väljakutsed ja tõhustamisvõimalused

Lõputöö

Juhendaja: Mari-Liis Tikerperi, MA

Tartu 2025

SISUKORD

Sissejuhatus	3
1. Saateksts	5
1.1. Kirjutamisprotsessi refleksioon	5
1.2. Metodoloogiliste valikute refleksioon	8
1.3. Publitseerimisprotsessi refleksioon	10
Kokkuvõte	12
Summary.....	13
Saateksts kasutatud kirjandus	14
2. Artikkel eelretsenseeritav ETIS 1.2. kategooria teadusajakirjas „SÕJATEADLANE“	15
Lisad	41
Lisa 1. Kirjandusega tutvumise koondtabeli väljavõte.....	41
Lisa 2. Fookusgrupi intervjuu ülesehitus ja projektiivtehnikad	42
Lisa 3. Vastused retsensendile	44
Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks	45

SISSEJUHATUS

Käesolev lõputöö koosneb kahest osast, millest esimene on reflekteeriv saatetekst teisele osale ehk ajakirjas Sõjateadlane (ETIS 1.2) teadusartiklina avaldatud uurimusele. Töö fookuses on infohalduse ja infokäitumise väljakutsed sõjaväelis-akadeemilises keskkonnas ehk Kaitseväge Akadeemias (KVA), keskendudes eelkõige tegevväelastest õppejõudude kogemustele.

Uurimistöö eesmärk oli tuvastada, millised on KVA tegevväelastest õppejõudude tööalasele infokeskkonnale iseloomulikud jooned ning kuidas nad hindavad infohalduse protsesse tööalaste eesmärkide täitmisel. Tegevväelastest õppejõudude unikaalsus seoses kahe ministeeriumi valitsemisalas tegutsemisega eeldab ka navigeerimist mitmes inforuumis, mis omakorda loob omanäolised tingimused infokeskkonna haldamisel. Artikli fookuse kujunemisel mängis rolli asjaolu, et mul ei õnnestunud leida varasemaid uuringuid mõtestamaks tegevväelastest õppejõudude infokeskkonnades toimimist. Analüüsi keskmeks valiti, kuidas õppejõud kirjeldavad infokeskkonna väljakutseid, haldavad tööalast infot ning milliseid ettepanekuid nad näevad infohalduse tõhustamiseks. Uurimuse empiiriline osa tugineb fookusgrupiintervjuudele, mida analüüsisin kvalitatiivse sisuanalüüsiga. Uuringu tulemused viitavad õppejõudude raskustele infoüleküllusega hakkama saamisel, mida soodustab killustunud info paljude infosüsteemide ja -kanalite vahel. Õppejõudude infohalduse praktikad varieeruvad ning viitavad vajadusele süsteemsemaks lähenemiseks nii individuaalsel kui institutsionaalse tasandil.

Teadusartikli formaadi kasuks otsustamine kujunes loomuliku protsessina mitme teguri koosmõjul. Töö idee sai alguse soovist paremini mõista tegevväelaste infohalduse väljakutseid ja analüüsida nende mõju igapäevasele töökorraldusele. Sellele lisandus autori isiklik kogemus sõjaväelises ja akadeemilises keskkonnas, mis kasvatas motivatsiooni toetada valdkonna arengut. Siinkohal on oluline mainida, et kuna artikli formaadis lõputööna tegemine ei ole tavapärane praktika, siis lõplik otsus sündis konsultatsioonis juhendajaga, kus leidsime, et parima uurimistulemuste rakendamise tagaks teadusartikli formaat erialases kirjanduses. Sellest lähtuvalt alustasin lõputöö koostamist artikli formaadis plaaniga esitada see avaldamiseks eestikeelses sõjandusteadusele keskenduv asjakirjas Sõjateadlane.

Artikkel ise keskendub empiiriliste andmete analüüsile ja järeldustele, samas kui saatetekst avab laiemalt töö teoreetilise raamistiku kujunemist, meetoodilisi valikuid ning reflekteerib uurimuse protsessi ja tähendust esimese autori vaatenurgast. Tervikuna võimaldab see käsitleda lõputööd mitte üksnes artikli tulemuslikkuse seisukohast, vaid ka kogu protsessi kogemuslikku arengut, kus on käsitletud nii sisuline uurimistöö kui minu individuaalne areng.

Tänuõnad

Eelkõige olen tänulik oma juhendajale Mari-Liis Tikerperile, kelle asjatundlik juhendamine, konstruktiivne tagasiside ja igakülgne toetus aitasid tööl saavutada teadusartikliliks vajalikud mõõtmed.

Täna südamest ka kõiki fookusgrupiintervjuudes osalenud õppejõude, kes jagasid oma kogemusi ja panustasid väärtusliku sisendiga uurimusse. Teie avatus ja valmisolek kaasa mõelda andsid tööle tugeva ja sisulise aluse.

Isiklik tänu kuulub minu kaastudengitele Mirlianile, Signele, Anettile ja Diana-Janikale, kes olid kogu selle protsessi vältel moraalseks toeks ning aitasid ventileerida rasketele hetkedel.

Lisaks olen tänulik kõigile, kes ühel või teisel moel toetasid selle töö valmimist – teie panus on olnud hindamatu.

1. SAATETEKST

Järgnevalt keskendun uurimistöö valmimise erinevate etappide reflekteerimisele. Esmalt käsitlen kirjutamisprotsessi, sealhulgas allikatega töötamist ning teoreetiliste lähtekohtade kujunemist. Seejärel vaatlen metodoloogilisi valikuid ja nende kujunemise põhjuseid ning annan ülevaate uuringu läbiviimisest ja teadusartikli publitseerimisprotsessiga seotud kogemustest ja tegevustest.

1.1. Kirjutamisprotsessi refleksioon

Kirjutamisprotsessi võiks jagada kolmeks suuremaks osaks – ettevalmistus ja kirjutamise kavandamine; sisu loomine ja kirjutamine ning viimistlus ja esitamine. Täiesti eraldi osa moodustas retsensioonijärgne artikli parandamine ja täiustamine, mida kajastan publitseerimisprotsessi refleksiooni peatükis.

Ettevalmistus ja kirjutamise kavandamine

Tööprotsessi esimese etapina toimus konsultatsioon juhendajaga, kus tutvustasin töö esialgset ideed ning arutlesime töö ülesehitust, ajakasutuse plaani ja koostöö põhimõtteid. Juba esimesest kohtumisest juhendajaga kujunes konstruktiivne ja usalduslik töösuhe, mis tagantjäreli vaadatuna tagas töö sujuvuse ja järjepideva arengu igas etapis. Esimese konsultatsiooni tulemusel kujunes esmane uurimise eesmärk, sõnastasin ka esmase uurimisprobleemi ning küsimused. Siinkohal on oluline mainida, et need täpsustused kuni protsessi viimase etapini välja ja ühte uurimisküsimust kohendasin ka retsensendi soovitusel tuginedes. Samas on see praktikas mitte väga harva esinev nähtus, kuna uurimisprobleemist saab punkt, milles teoreetiline probleem ja uurimisteema kohtuvad uuel viisil (Lagerspetz, 2017: 79).

Tööks vajaliku kirjanduse korjeks pidasin vajalikuks esmaste võtmesõnade välja toomist, mis aitaks kirjandust kategoriseerida ja prioritseerida. Mõnede näidetena võib välja tuua järgmised otsingusõnad - infokultuur, infotüpoloogia, infokäitumine, infopädevus, ülikoolide õppejõud, sõjaväelise õppeasutused, info üleküllus, infopädevused jne. Seejuures ei teostanud otsinguid ainult ühe võtmesõna piires, vaid teineteisega kombineeritult, kasutades AND/OR/NOT süstematiseeritud infootsingut (Tartu Ülikool, i.a). Võtmesõnade valikul toetusin infokorralduse õppekaval käsitletud ainetes viidatud uurimustele ja teoreetilistele käsitlustele, mis andsid hea alguspunkti sügavamaks teooria mõistmiseks. Kirjanduse korjega alustasin 2024. aasta juunis, kuid suuremamahuline töö algas 2024. aasta augusti teises pooles. Peamised andmebaasid, mida kirjanduse otsimiseks kasutasin, olid EBSCO Discovery, Web of Science ja Google Scholar, kõrval ka DSpace, ETERA ja Kaitseväge andmebaasid. Tulemused kandsin märksõnade kaupa MS Excel-

is loodud tabelisse (vt Lisa 1), kus kajastasin lisaks allikale veel autorid, pealkiri, väljaandmise aasta ja lühike selgitus allika kohta. Esmaste otsingute tulemusel jäi sõelale 54 allikat, millega jätkus töö teoreetilise raamistuse piiritlemiseks ja uurimisteamale vajaliku fookuse andmiseks. Töö koostamise käigus allikate valik täienes ja täpsustus; mõned allikad jäid välja, samas kui viimased lisandusid pärast retsensendi tähelepanekuid.

Materjalide läbitöötamisega paralleelselt alustasin teoreetilise osa koostamisega ning sellele struktuuri loomisega. Kogu protsessi jooksul hakkasid välja kujunema selgema piirid ning teoreetilised lähtekohad, mida on vajalik käsitleda teema avamiseks ning probleemi uurimiseks. Valikute puhul lähtusin nii infoteaduste klassikute (Choo, Bruce, Bawden, jt) käsitlustest, kui ka tänapäevastest uuringutest ja lähenemisviisidest (Arnol jt, Roetzel, jt). Samuti veendusin, et kaasatud oleks Eesti autorite (Lauri, Virkus, jt) tööd, mis toetaks infoteaduste nähtuste defineerimist ning annaks vajalikku Eesti konteksti. Kirjandusega tutvumine võimaldas kujundada tervikliku ja laiapõhjalise ülevaate varasematest uuringutest ning käsitlustest uuritaval teemal, mis on ka soovitud eesmärk uuritaval teemal kirjandusega töö läbiviimisel (Tartu Ülikool, i.a). Ajalises vaates võttis kirjandusega tutvumine, asjakohaste allikate selekteerimine ning esmase teooriabaasi loomine aega poolteist kuud.

Sisu loomine ja argumentide ülesehitus

Teoreetilise raamistiku kirjutamisel ja mõistete defineerimisel selgus, et infoteadustes on osaliselt mõistete eestikeelsed tõlked segadusttekitavad (näiteks: *information management vs knowledge management; information literacy vs digital literacy*) ning ei pruugi anda edasi samasugust mõtet mida algupärasel artiklis kajastati, sellele lisab omakorda keerukust tõlgenduste rohkus eri distsipliinides (Virkus, 2017: 37). Siinkohal võib rolli mängida sotsiaal- ja humanitaarteaduste eripära: neis valdkondades kasutatakse sageli termineid, mis on sarnased igapäevakeeles kasutatavate sõnadega (Lagerspetz, 2017: 282), mis loob omakorda soodsad tingimused mõistete kasutamisele konteksti-, mitte aga definitsioonipõhiselt. Seetõttu oli käesoleva töö seisukohalt äärmiselt oluline, et mõistete kasutamine ja nende selgitamine teoreetilises käsitluses on selge ja läbivalt ühtne. Teine aspekt, milleni protsessi käigus jõudsin, näitas, et kui erinevaid infoteaduste nähtusi käsitlevaid materjale võis leida piisavalt, siis kitsamalt militaarvaldkonnas tegutsevate õppeasutuste ja õppejõudude kohta oli neid napilt. Seda võib tingida asjaolu, et märkimisväärne osa infost on valdkonnast lähtuvalt piiratud ligipääsuga, (Eestis piirab seda näiteks Avaliku teabe seadus § 35 (2025)) ning on seetõttu avalikes andmebaasidest kättesaamatu. Samas ei saa välistada, et neid uuringuid ongi vähe tehtud. Teoreetilise osa esialgne versioon sai teadlikult

koostatud põhjalikumalt ja ulatuslikumalt, et siis hilisemas töös seda konkreetsemaks ja täpsemaks kirjutada.

Analüüsi ja tulemuste lahtikirjutamise protsessi lihtsustas oluliselt süsteemne kodeerimine ja saadud koodide kategooriatesse jagamine ehk koodipuu koostamine, mida soovivad ka Kalmus jt. (2015) (andmete kogumisest ja koodipuu kujunemisest kirjutan täpsemalt peatükis „Metodoloogiliste valikute refleksioon“). Koodipuu kujunenud kategooriad ning nende seotus uurimisküsimustega andsid hea lähtealuse tulemuste kajastamiseks. Suurimaks väljakutseks osutus tsitaatide sisuline sidumine analüüsiga viisil, mis toetaks teksti tervikkust ja lisaks argumentidele väärtust. Esimene tagasiside juhendajalt tulemuste osa kohta viitaski, et tsitaate on selgitava analüüsiga kõrvutades liiga palju. Võttes kriitikat arvesse tegin peatükis olulised korrektuurid, luues tekstiosised konkreetsemaks ja siduvamaks tsitaatidega. Lõpptulemusel kajastasin oma teksti ning tsitaate vahelduvalt analüüsitekstis ning iga tsitaati selgitasin ja tõlgendasin, mida soovivad ka Kalmus jt. (2015).

Arutelu ja järelduste formuleerimine osutus üheks nõudlikumaks töö etapiks, kuna tulemuste analüüsimisel tuleb hinnata nende usaldusväärsust, seotust teoreetilise raamistusega ja töö põhiliste järeldustega, samas teadvustades meetodikast tingitud piiranguid (Tartu Ülikool, i.a). Sellest tingituna kujunes keeruliseks eelkõige tulemuste sõnastamine selliselt, et oleks eeltoodud tingimustele vastav, kuid samas ka loetav ja struktuurne. Siinkohal oli suur abi konsultatsioonist juhendajaga, kelle oskuslik suunamine ja konstruktiivne kriitika aitasid teksti muuta kompaktsemaks ja loogilisemaks. Eraldi tahaksin välja tuua allikate integreerimise ja loogiliste seoste loomise läbi kobarviidete koostamise, mis muutis kogu teksti ladusamaks. Tulemustele järgneva kokkuvõtte kirjutamine oli juba oluliselt lihtsam protsess, mis kogu töö võtmes oli algusest peale kujunenud, kulmineerudes lõpuks tulemuste formuleerimisega.

Viiemistlus ja esitamine

Keelelisel toimetamisel tuli lähtuda artikli vaatenurgast, kus ei saa eeldada lugeja erialasi teadmisi, sest lugejale võivad olla olulised hoopis tulemused ja nendest tehtud järeldused ning seetõttu peab tekst olema lugejat suunav ja kõnetama laiemat lugejaskonda (Lagerspetz, 2017: 282). Esmane tekst hõlmas pigem laiemat teoreetilist käsitlust ning võis valdkonda mittetundvale lugejale olla raskesti järgitav. Lähtudes juhendaja suunistest artikli teksti voolavuse parandamiseks, sai kogu tekst viidud vastavusse teadusartikli formaadile omaste akadeemiliste standarditega.

Ajakiri Sõjateadlane kasutab viitamiseks joonealust viitamist, mis erineb Tartu Ülikooli õpingute jooksul rakendatud APA süsteemist ja seega oleks vajanud lisatööd vastava stiiliga harjumine. Küll

aga saavutasin toimetusega kokkuleppe, et võttes arvesse artikli seotust lõputööga, on lubatud kasutada APA viitamistiili lähtuvalt Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi viitamiskoostest (Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut, i.a.). Teistes vormistusreeglites erisusi ei tuvastanud, mis omakorda lihtsustas teksti toimetamist.

1.2. Metodoloogiliste valikute refleksioon

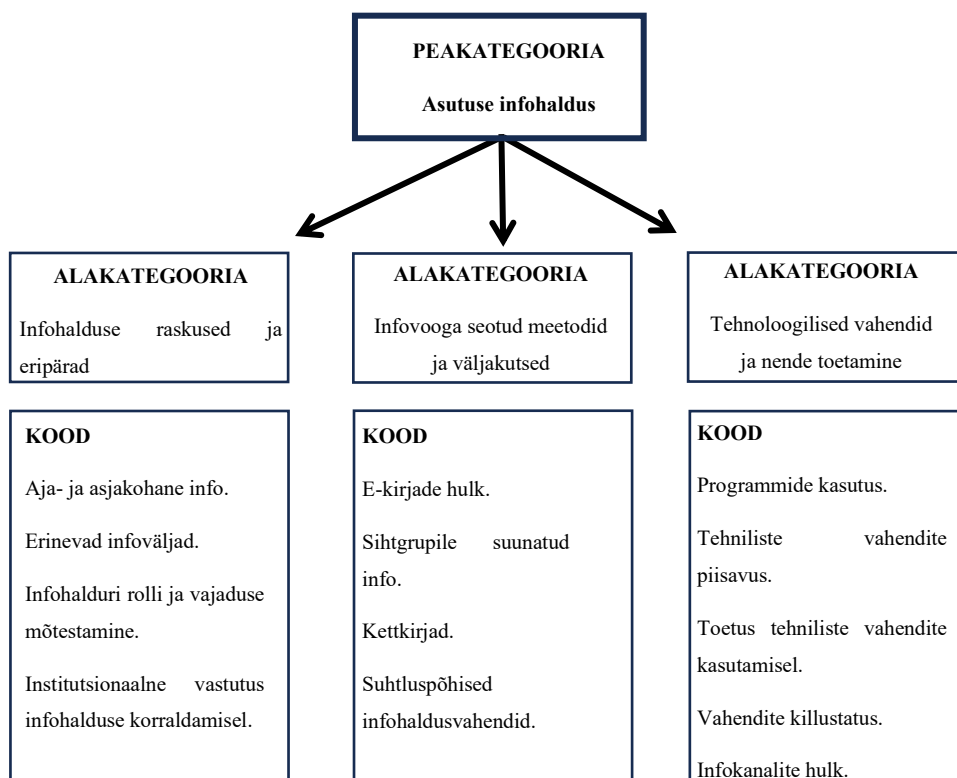
Uurimisviisi ja andmete kogumise põhjendused on suuresti kaetud artiklis, kasutatud meetodeid avavas peatükis. Seega kajastan siinses saatetekstis sealt välja jäänud tööprotsessi, vaheetappe ja produkte.

Lähtuvalt töö iseloomust ja uuritavast teemast oli esmane plaan andmeid koguda individuaalintervjuudega, kuid juhendaja juhtis tähelepanu fookusgruupiintervjuude mitmekülgsusele ja dünaamilisele olemusele, mis võimaldab esile tuua osalejate ühiseid arusaamu, erinevaid tõlgendusi ning toetab infokeskkonna kogemuste kollektiivset mõtestamist. Selliseid tugevusi toob välja ka Lagerspetz (2017: 153) viidates fookusgruupiintervjuude fokuseeritud diskussioonile, toetatuna läbi sihipärase valimi. Selleks, et mõista paremini fookusgruupiintervjuu olemust, osalesin uuringus, kus andmete kogumine oli samuti läbi fookusgruupiintervjuude. Lisaks töötasin läbi materjale (Lagerspetz, Patton, Vihalemm, jpt), et kujuneks selgem arusaam tegevuste järjekorrast ning andmete kogumisega seotusest uurimisprobleemiga.

Tehtud töö tulemusel selgus, et fookusgruupiintervjuu potentsiaali maksimaalseks kasutamiseks on mõistlik kasutada erinevaid projektiivtehnikaid, mis suunavad osalejaid esile tooma varjatud seisukohti ning loovad pinnase ühiste tähenduste kujunemiseks (Vihalemm, 2014). Koostasid kaks projektiivtehnika harjutust, mille juhataks sisse vestlus infokeskkonna teemal (vt Lisa 2). Tehnikate loomisel võtsin arvesse, milliseid andmeid oli vaja koguda ning millised tegevused on valimile tavapärasemad praktikad, et soodustada diskussiooni. Oma ülesehituselt jagunesid projektiivtehnikad vastavalt - väidete rühmitamisülesanne ja skemaatiline projektiivülesanne (Vihalemm, 2014). Projektiivtehnikate testimiseks viisin läbi prooviintervjuu, mille põhjal selgus, et mõningasel määral tuleb sõnastusi muuta, et ülesanded oleks selgemalt arusaadavad. Prooviintervjuu läbiviimist soovivad ka Lepik jt. (2014) viidates nii võimalikke probleemide ära hoidmisel hilisemas faasis. Fookusgruppide ajal harjutused suuresti töötasid ning võeti osalejate poolt hästi vastu, küll aga oli vaja teha väiksem muudatus teises ülesandes. Probleemseks kohaks osutus rühmana koos koheselt infohalduse skeemi joonistamine. Sellest tulenevalt kohandasid ülesannet selliselt, et esmalt joonistataks skeem individuaalselt, pärast mida joonistatakse diskussiooni käigus ühine. Selline lähenemine oli osalejatele paremini arusaadav ning teostatav.

Valimi kujunemist, transkribeerimise põhiandmeid ja kodeerimisprotsessi on kirjeldatud üpris ammendavalt artikli meetodipeatükis, seetõttu jätkan siinkohal refleksiooni tööprotsessist. Toon esile, et transkriptsiooni kõige suuremaks väljakutseks osutus mitme kõnelejaga teksti ära tundmine, kuivõrd programm ei tuvastanud kõnelejate vahetust. Samuti oli programmil raske tuvastada kõnet, kui samaaegselt teised osalejad kõrvalisi helisid tekitasid (aevastamine, pastakaga klõpsimine, tooli liigutamine jne). Seega oli tihti vajalik mitmeid intervjuu kohti üle kuulata, et tuvastada kõneleja tekst. Mõningatel juhtudel oli osalejal ennast keeruline väljendada ning sellest tulenevalt kasutati rohkelt liigsõnu ning mõte oli hüplik. Seetõttu kujunes transkribeerimise tempoks orienteeruvalt 10 min intervjuud = 1h tööd.

Kodeerimise järel tekkis 54 koodi, mis jagunesid 13-ks alakategooriaks ja 5-ks peakategooriaks (Joonis 1).

Joonis 1 Kategooriate moodustumise näide

Kodeerimise juures oli ülimalt oluline jälgida terviklikku mõtet ning vältida kontekstist fraaside väljavõtmist. See viis kohati vajaduseni talletada terve tekstilõik ehk rakendada töömeetodit, mida soovitab ka Vihalemm (2014), viidates interaktsiooni käigus kujunenud arvamustele ja mõtete arendusele kui tervikule.

Üldistavalt võib öelda, et fookusgrupi intervjuu kasutamine andmekogumise meetodina oli väga hea kogemus, kuna see võimaldas esile tuua osalejate kollektiivseid ja eristuvaid vaateid ühises diskussioonis. Selline vorm andis uurimusele sügavama ja mitmekihilisema sisendi, kui oleks olnud võimalik individuaalintervjuudega.

1.3. Publitseerimisprotsessi refleksioon

Ajakiri „Sõjateadlane“ kasutab avatud retsenseerimist, seega oli teada retsensent ning nähtavad temapoolsed kommentaarid. Ajakirja toimetuse poolt tehti pakkumine Tartu Ülikooli Ühiskonnateaduste instituudi infoteaduste lektorile Krista Lepik-Verliin'ile (PhD), kes nõustus oma professionaalsete teadmistega retsensendi rolli täitma.

Siinkohal on oluline märkida, et retsensendi tagasiside oli väga konstruktiivne ja toetas töö sisulist täiendamist ning aitas suunata tähelepanu puudujääkidele, mis vajasis täpsustamist või sügavamat käsitlust. Puuduste kõrvaldamiseks oli suur tugi juhendajalt, kelle varasem kogemus teadusartikli publitseerimisprotsessist aitas fookust hoida ning süsteemsemalt retsensendi tähelepanekutega tegeleda.

Esimese retsensiooniga välja toodud põhiprobleemid saab jagada kolme ossa – teoreetiline käsitus, metoodika täpsustus ja vormilised korrektuurid (vt Lisa 3). Esmalt viisin sisse mitmed väiksemad keelelised parandused ja viimistlused, et tagada teksti parem loetavus. Artikli esialgset teoreetilist käsitlust kohandasin lähtuvalt retsensendi märkustest infokultuuri ja sellega seonduvate mõistete osas ning teoreetilise tausta selgemaks sidumiseks lisasin infot Reneker jt. ja Roetzel uuringutest. Lisaks tegelesin ka teemale omaste terminite ühtlustamisele ning mõnede liigselt laialivalgivate mõistete täpsemale määratlemisele. See omakorda tingis vajaduse paremini lahti kirjutada uurimisprobleemi ja sõnastada ümber üks uurimisküsimus, et need haakuksid selgemalt artikli fookuse ja sisulise ülesehitusega, selle kohase tähelepaneku oli ka teinud retsensent.

Metoodika peatüki osas pöörasin suuremat tähelepanu kasutatud mõistete selgitamisele ning uurimisküsimuste moodustamise ja esitamise põhimõtete läbipaistvamaks muutmisele. Uuendasin ka valimi käsitlust, rõhutades sihipärase valimi loogikat ja arvestades samal ajal osalejate konfidentsiaalsusega seotud piiranguid. Täpsustasin andmete analüüsi osas, kuidas kategooriad tekkisid ja millist põhimõtet järgiti esimeses kodeerimises. Samuti täiendasin seletusi projektiivtehnika kasutamise ja ülesannete eesmärgi osas, arvestades, et lugeja vajab metoodikavalikute osas rohkem taustaselgitust.

Kogu protsessi käigus püüdsin leida tasakaalu retsensendi tagasiside ja artikli algse suuna vahel. Mõne küsimuse puhul otsustasime juhendaja kui kaasautoriga selgitada, miks teatud lähenemised või valikud siiski säilitati, nt juhul kui soovitus ei olnud hästi kohandatav artikli ülesehitusega. Retsenseerimise teise vooru tulemusel suuri muudatusi enam vaja polnud sisse viia ning tähelepanu vajasisid vaid mõned väiksemad keelelised korrektuurid.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et retsensioonipõhine täiendamine oli küll esiti stressi tekitav ja tundus kohati töömahukas, kuid tagantjärele vaadates osutus see äärmiselt arendavaks ning aitas oluliselt parandada nii töö kvaliteeti kui ka teadlikkust akadeemilisest kirjutamisest.

KOKKUVÕTE

Siinne lõputöö koosneb ajakirjas Sõjateadlane (ETIS 1.2) publitseeritud teadusartiklist ja selle aluseks olnud uuringu tööprotsessi reflekteerivast saatetekstist. Teemafookus ja teostus võimaldasid siduda akadeemilised teadmised tööpraktikatega lähtuvalt autori seotusest uuringu läbiviimise keskkonnaga ehk Kaitseväe Akadeemiaga.

Töö aluseks olev uuring keskendus Kaitseväe Akadeemia tegevvällastest õppejõudude infohalduse väljakutsetele ning sellele, kuidas toetada nende toimetulekut tööalases infokeskkonnas tõhusamate lahendustega. Töö eesmärk oli mõista, millised tegurid kujundavad õppejõudude infokeskkonda, kuidas nad infot haldavad ning milliseid parendusvõimalusi näevad.

Uuringus andmete kogumiseks viidi läbi kolm fookusgrupiintervjuud, mille analüüsimisel rakendati kvalitatiivset sisuanalüüsi. Uuringu tulemused näitasid, et peamiseks raskuseks on killustunud infokanalid ja infosüsteemide rohkus, mis tekitab info üleküllust ja vähendab töö efektiivsust. Infohalduse praktikad varieeruvad suuresti ning viitavad vajadusele süsteemsemate lahenduste järele nii individuaalsel kui asutuse tasandil. Õppejõud töid infohalduse parendamise võimalustena esile vajaduse struktureerituma infovahetuse järele (lühikesed kaaskirjad, märksõnad dokumentidele, regulaarsemad üldkoosolekud) ja personaliseeritavad infotehnoloogilised lahendused. Samuti rõhutati kokkulepitud reeglite järjepidevat rakendamist ja vastutuse selgust.

Saateteksti roll lõputöös on selgitada uurimisprotsessi kulgu: alates ideest ja teoreetilise raamistiku kujundamisest kuni artikli kirjutamise, toimetamise ja publitseerimiseni. Reflekteeritakse kirjutamisprotsessi, metodoloogilisi valikuid ning koostööd juhendaja ja retsensendiga. Tuuakse välja, kuidas lõputöö koostamine teadusartiklina arendas oskust üles ehitada struktureeritud ja lugejale suunatud teadusteksti vastavalt akadeemilistele standarditele.

Publitseerimiseks heaks kiidetud teadusartikkel ja reflekteeriv saatetekst annavad kokku ülevaate, kuidas tõusis autori teadlikkus infoteaduste valdkonnast ning sellest, kuidas infohaldus kujundab igapäevast töökorraldust spetsiifiliste nõuetega töökeskkonnas. Lõputöö tervikuna peegeldab autori jaoks märkimisväärset isiklikku arengut, kus teoreetilised teadmised, praktilised kogemused ja uurimisprotsess põimusid ühtseks tervikuks.

SUMMARY

This thesis consists of a scientific article published in the academic journal *Sõjateadlane* (ETIS 1.2) and an accompanying reflective text about the research process that formed the center for the article. The thematic focus and execution allowed for the integration of academic knowledge with the practical experience based on the author's connection to the research environment — the Estonian Military Academy (EMA).

The research of the thesis focused on the information management challenges faced by the faculty who are active-duty military personnel at the EMA and how to support their effectiveness in handling work-related information through improved solutions. The aim of the study was to understand the factors shaping the information environment of the faculty, how they manage information and what improvements they suggest.

Three focus group interviews were conducted for data collection and the results were analyzed using qualitative content analysis. The findings revealed that the main difficulty lies in fragmented information channels and the abundance of information systems, leading to information overload and reduced work productivity. Information management practices vary significantly, indicating the need for more systematic solutions at both the individual and institutional levels. The instructors highlighted potential improvements in information management, such as more structured information sharing (e.g., explanatory notes, keyword tagging for documents, organization-wide meetings) and customizable information technology solutions. They also emphasized the importance of consistently applying agreed-upon rules and having a clear understanding of accountability.

The role of the accompanying text in the thesis is to explain the progression of the research process: from the initial idea and development of the theoretical framework to writing, editing and publishing the article. It reflects on the writing process, methodological choices and collaboration with the supervisor and peer-reviewed critics. The text highlights how writing the thesis in the format of a scientific article helped develop the ability to construct a structured and reader-oriented scientific text in accordance with academic standards.

The peer-reviewed and published scientific article, along with the reflective text together provide an overview of how the author's awareness of the field of information science increased and how information management shapes daily work organization in a work environment with specific demands. As a whole, the thesis reflects significant personal development for the author, where theoretical knowledge, practical experience and the research process merged into a cohesive outcome.

SAATETEKSTIS KASUTATUD KIRJANDUS

Avaliku teabe seadus. (01.01.2025). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 17.04.2025
<https://www.riigiteataja.ee/akt/122032011010?leiaKehtiv>

Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M., (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*.
<https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/>

Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid: sissejuhatus ja väljajuhatus*. TLÜ Kirjastus.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J., (2015). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/intervjuu/>

Tartu Ülikool. (i.a). Süstemaatiline infootsing. *Teadustöö alused*. Kasutatud 17.04.2025
https://sisu.ut.ee/teadustoo_alused/sustemaatiline-infootsing/

Tartu Ülikool. (i.a). Töö kirjandusega. *Teadustöö alused*. Kasutatud 17.04.2025
https://sisu.ut.ee/teadustoo_alused/too-kirjandusega/

Tartu Ülikool. (i.a). Tulemuste tõlgendamine, järeldused ja diskussioon. *Teadustöö alused*. Kasutatud 17.04.2025
https://sisu.ut.ee/teadustoo_alused/tulemuste-tolgendamine-jareldused-ja-diskussioon/

Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituut. (i.a.). *Viitamisjuhend*. Kasutatud 18.04.2025,
<https://uhiskond.ut.ee/et/sisu/viitamisjuhend>

Vihalemm, T. (2014). Fookusgrupi intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/fookusgrupi-intervjuu/>

Virkus, S. (2017). 1.1 Andmed, informatsioon, teadmised. S. Virkus, T. Reimo, A. Lepik (toim), *Infoteadused teoorias ja praktikas* (lk 31-39). Tallinn: TLÜ kirjastus.

2. ARTIKKEL EELRETSSEERITAV ETIS 1.2. KATEGOORIA TEADUSAJAKIRJAS „SÕJATEADLANE“

KAITSEVÄE AKADEEMIA TEGEVVÄELASTEST ÕPPEJÕUDUDE INFOHALDUSE VÄLJAKUTSED JA TÕHUSTAMISVÕIMALUSED

Indrek Ojasoo, Mari-Liis Tikerperi

Ülevaade¹. Kuigi infohaldus professionaalse valdkonnana ei kuulu kõrgkooli akadeemilise personali põhiülesannete hulka, tuleb kaasaegses töökeskkonnas sellega igapäevaselt tegeleda. Mõneti ei erine Kaitseväge Akadeemia (KVA) õppejõudude tööülesanded seejuures kolleegide omadest, kuid kui neil on ka kohustused tegevväelasena, toob mitme rolliga seotud infohaldus neile rohkem ülesandeid. Valdkonnale omane infosüsteemide ja -kanalite rohkus õppetöö läbiviimiseks, administratiiv- ja lisaülesannete haldamiseks või laiemalt olukorrateadlikkuse säilitamiseks nõuab õppejõududelt veelgi enam ajaressurssi, infopädevust ning efektiivseid praktikaid. Organisatsiooni töö üldist tulemuslikkust arvestades otsitakse siinse uurimuse käigus vastust küsimustele, millised on KVA tegevväelastest õppejõudude infohaldusega seotud väljakutsed, kasutatavad praktikad ning milliseid infohalduse arenguvõimalusi nad näevad. Uuringu käigus selgus, et õppejõududel on keeruline toime tulla info üleküllusega, mis on tingitud info killustumisest paljude infosüsteemide ja -kanalite vahel. Kasutusel olevad infohalduse praktikad varieeruvad, mis osutab arenguvajadustele nii personaalsel kui institutsionaalsel tasandil.

Võtmesõnad: Infohaldus, infokultuur, infopädevus, infokäitumine, info üleküllus, õppejõud

Keywords: Information management, information culture, information literacy, information behaviour, information overload, academic staff

¹ Artikkel on kaitstud esimese autori lõputööna Tartu Ülikooli ühiskonnateaduste instituudi infokorralduse õppekaval. Lähtudes lõputööks tavatust formaadist on töö valmimise protsess vajanud rohkem kooskõlastusi ja kaasamõtlemit. Suur tänu programmijuht Lilian Arivale ja õppejõududele, kes on toetanud meie uurimistööd selle igas etapis. Täname kindralmajor Vahur Karust, brigaadikindral Viktor Kalnitskit ja kolonel Raul Järvistet igakülge kaasamõtlemit eest uurimuse teemafookuse kujundamisel. Samuti täname kõiki uuringus osalenud tegevväelastest õppejõude, kes kiirete töökohustuste kõrvalt leidsid aega osaleda fookusgruppide aruteludel.

1. Sissejuhatus

Nüüdisaegse infokeskkonna väljakutsed on aktuaalsed nii institutsionaalsel kui personaalsel tasandil. Informatsioon (edaspidi kasutatud lühendatult 'info') on kõikide tööprotsesside keskmes, määratledes organisatsioonide olemust, tegevust ning sisemisi ja väliseid suhteid (Choo, 2013). Seotud isikutel on seega vaja erinevaid pädevusi infokeskkonnas toimetulekuks ehk näiteks oskust orienteeruda tööalases infoväljas, mõtestada oma infovajadust, tulla toime info üleküllusega ja samas leida vajadusel täiendavat infot (Doyle, 1992; Bruce, 1999; Bawden, 1999; Bawden 2001; Virkus, 2017).

Uverskaja (2017: 523) toob välja, et organisatsioonidel on konkurentsieelise saavutamiseks kriitiline mitte ainult kõrge kvaliteediga ja eesmärgipärase infokeskkonna kavandamine, vaid ka selle pidev arendamine ja kohandamine muutavas keskkonnas, et võimaldada olemasolevate inforessursside kasutamist oma eesmärkide saavutamiseks. Infokeskkonna dünaamilisus ja kiiresti arenevad tehnoloogilised lahendused muudavad selle haldamise aga üha keerukamaks, nõudes järjest suuremat kohanemisvõimet ja uusi oskusi nii organisatsioonidelt kui indiviididelt (Popa jt, 2024: 1). Sellest lähtuvalt on vajalik ka organisatsioonide tasandil mõtestada, kuidas toimub info vahendamine inimeste ja organisatsiooni vahel ning milliseid tehnoloogilisi vahendeid selleks kasutatakse ehk laiemas tähenduses, milline on organisatsiooni infokultuur (Virkus, 2017: 530).

Kuigi organisatsioonide infokultuuri põhimõtted kehtivad üldiselt ja ka näiteks kõrgkoolide puhul, siis on viimaste kontekstis infokultuuri ja infokäitumist võrdlemisi vähe uuritud. Olemasolevad uuringud viitavad õppejõudude infokäitumises märkimisväärsetele väljakutsetele ning need võivad negatiivselt mõjutada nii töö tõhusust, otsustusprotsesse kui ka õppeprotsessi kvaliteeti tervikuna (Lauri jt., 2020; Virkus ja Salman, 2021; Deja, 2024). Vaadeldes kitsamalt valdkondi, kus spetsiifiliste oskustega praktikute kaasamine formaalõppesse on kriitilise tähtsusega, võib täheldada, et varasemaid uuringuid on kas napilt (Reneker jt, 2001) või kõnealuse militaarvaldkonna puhul pole need avalikult kättesaadavad. Samas on ilmselge, et topeltrollid (praktik ja õppejõud samaaegselt) võivad oluliselt suurendada õppejõudude infokoormust ning kujuneda oluliseks argumendiks õpetamise lisäülesande võtmisel. Sellest lähtuvalt on siinse uurimuse eesmärk välja selgitada KVA tegevväljastest õppejõudude infokeskkonnale iseloomulikud jooned ning hinnata, kuidas praegused infohalduse protsessid ja vahendid aitavad kaasa nende eesmärkide saavutamisele. Uurimuses keskendutakse teemadele, kuidas tegevväljastest õppejõud haldavad infot, mõtestavad tööalase infokeskkonna väljakutseid ning

milliseid infohalduse praktikaid soovivad nad seotud organisatsioonidel rakendada, et lihtsustada tööülesannete täitmist.

Seatud eesmärgini jõudmiseks sõnastati järgmised uurimisküsimused:

1. Kuidas kirjeldavad tegevvälalastest õppejõud igapäevase tööalase infokeskkonna väljakutseid?
2. Kuidas tegevvälalastest õppejõud haldavad tööalast infot?
3. Milliseid lahendusi pakuvad tegevvälalastest õppejõud infohalduse efektiivsuse tõstmiseks?

Küsimustele vastuste leidmiseks viidi läbi kolm fookusgruupiintervjuud kokku 10 osalejaga ja saadud andmeid analüüsiti kvalitatiivse sisuanalüüsiga.

2. Teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

2.1. Infokultuur kui osa organisatsioonikultuurist

Teadaolevalt on infokultuuri kui fenomeni esimesena kirjeldanud infoteaduste professor Mariam Ginman (1988: 93), kes leidis, et asutus ei ole veel produktiivne, kui ei arendata teadlikult intellektuaalseid ressursse – peamiselt erinevat tüüpi teadmisi ja üldiselt infot – materiaalsete ressursside kõrval. Hilisemalt on sarnast lähenemist toetanud Curry ja Moore (2003: 94) järeldus, et infokultuur on osa organisatsioonikultuurist, kus tunnustatakse info väärtust ja kasulikkust operatiivse ja strateegilise edu saavutamisel, kusjuures info on organisatsioonilise otsustusprotsessi aluseks ja infotehnoloogiat kasutatakse aktiivselt toimivate infosüsteemide võimaldajana.

Infokultuurist rääkides kasutatakse selle mõiste kõrval või osaliselt samatähenduslikuna ka termineid infokeskkond (*information environment*), infoökoloogia (*information ecology*) ja infokliima (*information climate*) (Widen ja Steinerova, 2019:66). Neid kõiki iseloomustab mõningane abstraktsus ja eristab lähenemisnurk või fenomeni avamiseks valitud valdkond, kuid ühisosaks on kahtlemata info üldiselt, kaasaegne infokeskkond ja sellega toimetulek.

Infokultuuri mõistele, selle kujundamisele ja mõjutegurite mõtestamisele on teadlased (nt Oliver, 2011; Choo, 2013; Virkus, 2017; Widen ja Steinerova, 2019; Lauri, 2021) oma uuringutes lähenenud läbi erinevate kategooriate ja tegurite. Oliver (2011: 9) on esitanud kolm kategooriat – geograafiline asukoht, organisatsiooni valdkond ja organisatsiooni juhtimine – mõtestades neid läbi infovoogude haldamise, kus on pööranud eelkõige tähelepanu infosüsteemidele, digi- ja infopädevusele. Hilisemates uuringutes on Choo (2013: 776) infokultuuri mõistet laiendanud ning soovib organisatsiooni infokäitumist vaadelda kahe põhidimensiooni, välise ja sisemise fookuse

kaudu. Väline fookus keskendub valdkondlikele ja väliskeskkonna mõjudele, sisemine fookus aga organisatsiooni identiteedile ja sisemiste protsesside tulemuslikkusele, kusjuures protsessid jagunevad omakorda nelja kategooria vahel: a) tulemusele orienteeritud (*result-oriented*); b) reegleid järgivad (*rule-following*); c) suhtepõhised (*relationship-based*); d) riske võtavad (*risk-taking*) (Choo, 2013: 776). Sarnasele sisemise ja välise dimensiooni esinemisele on varasemalt viidanud ka Reneker jt (2001: 187) sõjaväelise õppeasutuse infokeskkonna kontekstis, tuues esile asutusesisese info killustatust ja väliste tsentraliseeritud andmebaaside puudumist, mis autorite meelest viitab selgelt ühtse infokultuuri vajadusele sõjaväelises õppeasutuses ja militaarorganisatsioonis laiemalt.

Eelnevaga mõneti sarnaselt, kuid mõõdetavamate tähenduste abil on organisatsioonide infokultuuri püüdnud mõtestada Virkus (2017: 341) ja Lauri (2021), pakkudes omakorda välja kaheksa osist:

- 1) info ja teadmiste loomine, mõistmine ja väärtustamine;
- 2) horisontaalne ja vertikaalne info- ja kommunikatsioonivoog ning info ja infopraktikate jagamine;
- 3) eestvedamine ja juhtimine, sh strateegiline mõtlemine ja planeerimine ning asjakohasel infol põhinevad otsused;
- 4) tõhus infojuhtimine ja -korraldus, sh efektiivsed ning innovatiivsed infoprotsessid ja protseduurid;
- 5) oskuslik infosüsteemide ja -tehnoloogia ja dokumentide haldamine ja kasutamine;
- 6) soodne töökeskkond (nt koostööd toetav tööpraktika, juurdepääs tööülesannete täitmiseks vajalikule infole, usalduslik õhkkond);
- 7) organisatsiooniülene partnerlus;
- 8) oskuslik info kasutamine ja infopädevuse arendamine.

Vaadeldes infokultuuri käsitletud allikaid, saab välja tuua erinevaid kategooriaid ja mõõtmeid, mille kaudu infokultuuri mõtestada ja analüüsida, alates juhtimisest ja organisatsiooni struktuurist kuni tehnoloogiliste lahenduste rakendamiseni. Seeläbi saab infokultuuri näha kui dünaamilist nähtust, mis kujuneb organisatsiooni identiteedi, väärtushinnangute ja toimemehhanismide koosmõjul ning mille arendamine on oluline strateegiliste eesmärkide saavutamiseks.

2.2. Indiviidid ja nende infopädevus infokultuuri kujundajana

Organisatsioon koosneb samas inimestest ning iga protsess või nähtus organisatsioonis on mõjutatud personaalsetest teguritest. Seega on infokultuur siinses kontekstis raamistik, millega töötajad kohanevad, kuid protsess ise on kahe-suunaline – töötajad mõjutavad kultuuri kujunemist ja kultuur mõjutab töötajaid (Widen ja Steinerova, 2019: 64). Seega toetub tõhus infokultuur tugevalt sellele, kuidas organisatsiooni liikmed suudavad infot otsida, kriitiliselt hinnata ja kohandada oma vajadustele ehk infokeskkonnas toime tulla.

Infokeskkonnas tegutsemise enim levinud kontseptsioonina võib näha infokäitumist (*information behaviour*), mis 1990. aastatel täiendas varasemat põhiterminit „info hankimine“ (*information seeking*) (Virkus, 2017: 42). Wilsoni (1999: 263) lähenemise kohaselt on aga infootsing ja -hankimine osaks infokäitumisest ning selle oluliseks eelduseks või lähtekohaks omakorda indiviidi infovajadus ehk inimest paneb infoväljas tegutsema arusaam, millist infot ta vajab kas tööülesannete või isiklike vajaduste realiseerimiseks (Spink ja Cole, 2001: 302). Infokäitumise kui laiemat tervikut ja erinevaid etappe hõlmava protsessi on Wilson (1999) sidunud oma töödes ka teiste käitumuslike teooriatega. Seeläbi näitas ta, millised seosed on inimese käitumisel ja erinevatel aspektidel infokeskkonnas ning kuidas inimese käitumisele üldiselt iseloomulikud omadused nagu näiteks pingetaluvus ja enesetõhusus on lähtuvalt kontekstist, kas pärssiva või soodustava iseloomuga (Wilson, 1999: 257).

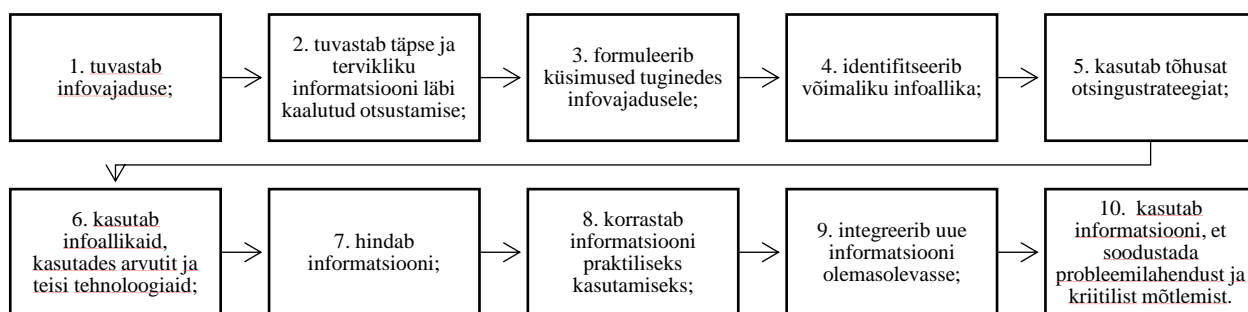
Et täpsustada veelgi erinevaid etappe ja selle erinevaid osiseid, on Wilson (2000: 49) hilisemalt eristanud infokäitumist info kasutamisega seotud käitumisest, kus esimest on mõistetud üldise tegevusena ning info kasutamisega seotud käitumist seostatud konkreetsemalt info hankimise ja mõtestamisega. Samuti on Spink ja Cole (2001: 302) arvamusel, et infokäitumise mudelit tuleb käsitleda laiemalt ning mõista kui tervikut, mis hõlmab endas kogu konteksti ja inimeste suhtlusemustreid ning kitseneb järk-järgult spetsiifilistele tegevustele.

Käsitletud allikate põhjal võib seega väita, et infokultuur loob keskkonna või raamistikud, milles infokäitumine avaldub. Infokultuuris sisalduvad väärtushinnangud, ootused ja praktikad kas soodustavad või pärssivad infokäitumist. Näiteks usaldusel põhinev töökeskkond ja juurdepääs infole (Virkus, 2017; Lauri, 2021), võivad märgatavalt toetada töötajate aktiivset infootsingut ja teadmiste jagamist. Kui lisada siia Widen ja Steinerova (2019: 64) infokultuuri ja indiviidi infokäitumise vastastikuse mõju, võib tunnistada, et infokultuur ei ole staatiline, vaid pidevas muutumises, sõltuvalt sellest, kuidas inimesed organisatsioonis infot kasutavad, otsivad ja jagavad. Infokultuur ja infokäitumine on seega lahutamatu seotud – infokultuur loob tingimused ja

ootused, mille sees infokäitumine avaldub, samas kui töötajate tegelik infokäitumine mõjutab ja kujundab infokultuuri. Siinkohal tuleb mõista, et kõik saab alguse indiviidi infovajadusest, kuid see ei toimu kunagi isoleeritult. Selle aluseks on organisatsiooni infokultuur, mis kujundab tingimused, kuidas ja mil määral neid vajadusi saab rahuldada (Wilson, 1999; Spink ja Cole, 2001).

Olenemata lähenemistest on selge, et infokäitumine on väga sõltuv indiviidist. See, kuidas infovajadust rahuldatakse, sõltub indiviidi teadmiste tasemest infoallikate kohta ning oskustest infot otsida ja kasutada ehk läbi kombineeritud pädevuste terviku, määratledes seda kui infokirjaoskust ehk infopädevust (*information literacy*) (Virkus, 2017: 48).

Infopädevuse laiemat tähendust ja olulisust ühiskonnas mõtestas Doyle (1992) mastapne kolme riiki (Ameerika Ühendriigid, Kanada ja Puerto Rico) hõlmanud uuring, kus ta selgitas infopädevust kui võimet leida, hinnata ja kasutada infot erinevatest allikatest (Doyle, 1992: 4). Doyle (1992: 4) uuringu tulemused on tähelepanuväärsed ka seetõttu, et selle käigus formuleeriti oskuste ja teadmiste protsess, et kirjeldada infopädevat isikut (vt Joonis 2).

Joonis 2. Doyle infopädeva isiku sammude jada (Allikas: Doyle, 1992: 4; autorite tõlge)

Hilisemalt on infopädevuse olemusele lisatud väärtusi, mis kirjeldavad taju, saadud kogemust ja oskuste rakendamist erinevates keskkondades. Näiteks Bruce (1999: 36–42) kirjeldas seitsme dimensiooni (vt Tabel 1) abil raamistikku, kuidas erinevad tegevused, sündmused ja kogemused kujundavad mitmekülgset ja tõhusat infopädevust. Kuigi esmalt lähtus ta jaotuses indiviidist ja tema kogemuste kaudu arenevatest oskustest, pidas ta hiljem oluliseks lisada kõrvale organisatsiooni tööprotsesside vaate, et näha mõlema tasandi seotust ja kinnitades infopädevuse olulisust nii töötajate toetamisel kui ka organisatsiooni arengus (Bruce, 1999: 43–44).

Dimensioonid (faces)	Infopädevuse individuaalne kogemus	Organisatsiooni tööprotsessi vaade
I	Infotehnoloogia kasutamise kogemus teadlikkuse tõstmiseks ja suhtlemiseks	Infokeskkonna jälgimine
II	Sobivatest allikatest info leidmise kogemus	Vajalike infovahendite ja -teenuste pakkumine
III	Protsessi elluviimise kogemus läbi probleemi lahendamise ja otsuste vastuvõtmise etappidest	Info töötlemine ja kohandamine kasutamiseks
IV	Info kontrollimise kogemus läbi infohalduse	Dokumendihaldus, arhiivindus
V	Uute teadmiste konstrueerimise kogemus	Asutuse mälu ehk teadmusjuhtimine
VI	Uute hoiakute kujunemise kogemus	Asutuse uuringud ja arendus
VII	Info kasutamise kogemus kõrgemal individuaalsest tasandist, kus seda kasutatakse teadlikult teiste hüvanguks	Professionaalne eetika / käitumisreeglid

Tabel 1. Bruce infopädevuse seitsme-dimensiooniline koondtabel. (Bruce, 1999: 36–43)

Reneker jt (2001) uuringus ilmnis, et õppejõud ja tudengid vajasisid täiendavat tuge just Bruce'i II ja III dimensiooni puhul ehk sobivate allikate tuvastamine ning nende põhjal otsuste tegemine olid peamised, kus osalejad tundsid puudust vajalikest tööriistadest ja oskustest.

Kui infopädevust on traditsiooniliselt seostatud infootsingu käitumismudelite ja praktikatega, siis hiljem on see omandanud laiema tähenduse ning seda käsitletakse osana terviklikust infokeskkonnas toimetulekust ehk digipädevusest (Vuorikari jt, 2022: 4), mis on omakorda seotud ka raamatukogu-, meedia- ja infotehnoloogiliste pädevustega. Enam kui 20 aastat tagasi nägi Bawden (2001: 230), et need esmapilgul lihtsad ja põhioskustele keskenduvad pädevused vajavad laia spektrit osaoskusi, teadmisi, arusaamasid ja hoiakuid ning võib öelda, et infokeskkonna arengutega pole need aspektid otseselt muutunud, kuigi sisu või proportsioonid teisenenud päris

arvestatavalt. Nii on tänapäeval näiteks üha olulisem sobiva info ja usaldusväärsete infoallikate leidmine ning hindamine, kuna info rohkus ja mitmekesisus nõuavad allikakriitilist lähenemist ülesannete täitmisel ja probleemide lahendamisel (Virkus, 2017: 48).

Kokkuvõtlikult saab öelda, et infokäitumine mõtestab seda, kuidas inimesed otsivad ja kasutavad infot (Virkus, 2017) ning kui tulemuslikud nad selles tegevuses on ehk milline on nende infopädevus (Doyle, 1992; Bruce, 1999). Infopädevuse puudujäägid võivad vähendada nii töötajate kui ka organisatsiooni suutlikkust infot efektiivselt kasutada, mis omakorda rõhutab infokäitumise ja infopädevuse integreeritud käsitluse tähtsust. Lisaks tuleb arvestada tänapäevast üldist infokeskkonda, kus teaduse ja tehnika pidev areng on toonud endaga kaasa infomahu kasvu ehk info ülekülluse (Bawden, 1999; Bawden 2001; Virkus, 2017), tekitades lisaväljakutseid indiviididele ning seeläbi ka organisatsioonidele.

2.3. Info ülekülluse juurpõhjused ja selle vastumeetmed

Inimese meeled on küll võimelised toime tulema suure hulga infoga ja tuvastama selles olulisi mustreid, kuid kaasaegses infokeskkonnas levib teave kujul, millega meie meeled ja varasemad kogemused ei suuda toime tulla (Virkus, 2017: 88; Bawden, 1999: 251). Nii nähtub, et juba sajandivahetusel tajuti info üleküllust (*information overload*), mis nüüdisajal on kasvanud üheks infokeskkondi ja infokäitumist defineerivaks nähtuseks (Arnold jt, 2023; Lauri, 2021) ning mille põhjused ja tagajärjed on saanud ka üha suuremat teaduslikku tähelepanu valdkondlikes uuringutes (Lauri, 2021: 19).

Info ülekülluse paremaks mõistmiseks sünteesisid Eppler ja Mengis (2004: 330–336) laiaulatuslikult aastatel 1967–2002 ilmunud allikaid, mille tulemusel jagasid nad info ülekülluse kontseptsiooni kolmeks valdkonnaks: põhjused, sümptomid ja vastumeetmed. Põhjused omakorda jagunesid viie teguri alusel: 1) info; 2) isik; 3) ülesanded või protsessid; 4) organisatsiooni struktuur; 5) tehnoloogia (Eppler ja Mengis, 2004: 330). Info üleküllusest põhjustatud sümptomitena tõusid esile üldise perspektiivi puudumine, suurenenud stress, kõrgem vigade taluvus, madal töörahulolu ning raskused info põhjal otsuste tegemisel kuni olukorrani, kus infohulk ületab inimese infotöötamise võime ning inimene muutub info suhtes valivaks või osaliselt ignoreerivaks (Eppler ja Mengis, 2004: 331–333). Roetzel (2019: 482–483) on täiendanud seda raamistikku, tuues välja, et lisaks kognitiivsetele piirangutele (nt inimese mälu maht ja info töötlemiskiirus) mängivad info ülekülluses olulist rolli ka piiratud ressursid (aeg, rahalised vahendid jne), mis võivad takistada info tõhusat kasutamist. Roetzel on edasi arendanud Eppleri ja Mengise lähenemist ka funktsionaalse mudeliga, mis struktureerib info ülekülluse

otsustusprotsessis viide kategooriasse: lähteolukord, infoallikad, saadaval oleva info olukord otsustamise hetkel, otsust kallutavad kognitiivsed omadused ja tingimused ning otsustamisjärgsed käitumisviisid ja emotsioonid (Roetzel, 2019: 492).

Hepworthi ja Smithi (2008: 218) poolt läbi viidud uuring tuvastas, et infohulga organiseerimiseks puudusid info kasutajatel meetodid ja struktuur ning pealtnäha elementaarsed oskused muutusid lünklikuks; seejuures viidati raskustele arvuti töölaua, failide, kaustade ja e-kirjade organiseerimisel. Sarnaselt on kirjeldanud Reneker jt (2001: 189) olukordi, kus suur osa infost oli formaalselt kättesaadav, kuid praktiliselt kasutamatu, kuna see esitati struktureerimatult ja igapäeva tööülesandeid segavalt. Ka Lauri ja Virkus (2019: 355) on kinnitanud, et eelkõige infomahukates ametites on info üleküllusega toimetulek heade tulemuste saavutamiseks hädavajalik ning organisatsioon peab taolist psühholoogilist stressi arvestama ja infokultuuri vastavalt kujundama, sealhulgas ka näiteks ühiseid eesmärke, teabehalduse praktikaid ja juhtimist laiemalt.

Lisaks infokultuuri teadlikumale kujundamisele saab info üleküllusest tingitud kahjusid vähendada erinevate vastumeetmetega, kuigi üksik eraldiseisev lahendus ei pruugi tagada veel positiivset tulemust ning kontekstipõhiselt võivad vajalikud meetmed erineda. Eppler ja Mengis (2004: 334) soovivad organisatsioonidel tagada, et info oleks kõrge väärtusega, edastataks kõige mugavamas vormis ja formaadis, visualiseeritaks, koondataks ning antakse soovitusi, et minimeerida infoga seotud riske. Täiendavalt on oluline pakkuda koolitusprogramme, et parandada infokasutajate infopädevust ja anda töötajatele õiged tööriistad, et nad saaksid parandada oma aja- ja infohalduse oskusi (Eppler ja Mengis, 2004: 334). Hilisemal ajal on info ülekülluse vastumeetmeid täiendanud Arnold jt (2023), analüüsides käesoleva sajandi inglise ja saksakeelseid allikaid ning struktureerides oma sünteesi tulemused Eppler ja Mengise (2004: 330) viie info ülekülluse põhjuste tegurite alusel. Analüüsi lõpptulemusena esitati võrdlevalt (vt Tabel 3) info ülekülluse meetmed ja tegurid.

Tegurid	Meetmed
Info	Tarkvara ja juhtpaneelide kujundamisel tuleks arvestada: <ol style="list-style-type: none"> 1) kasutajate infotöötuse võimekust; 2) esitatava info asjakohasust; 3) info visualiseerimist; 4) võimalusi individuaalseks kohandamiseks.

Isik	<ol style="list-style-type: none"> 1) osalemine koolitustel, eriti info- ja kommunikatsioonitehnoloogia (IKT) kasutamise oskuste osas; 2) selge sõnastuse tagamine e-kirjades ja ebavajaliku info vältimine; 3) aktiivne piiride loomine töö ja eraelu vahel, samuti pauside ja vaba aja osas. <p>Tuge pakuvad ettevõtte sisemine regulatsioon, töökultuur ja täiendavad koolitusmeetmed.</p>
Ülesanded ja protsessid	<ol style="list-style-type: none"> 1) stressimaandav töökorraldus; 2) info ülekülluse ja kaasnevate tegevuskoormuste vähendamine; 3) suurenenud kompetents ja tugi IKT kasutamisel; 4) ühiste reeglite ja situatsiooniteadlikkuse loomine; 5) abisüsteemid info filtreerimiseks ja prioritseerimiseks; 6) toetav ja konstruktiivne juhtimisstiil.
Organisatsiooni protsessid	<ol style="list-style-type: none"> 1) ülesannete ja protsesside kattumine; 2) suuniste ja töökultuuri osaluslik kujundamine IKT kasutamise osas; 3) kompetentsi suurendamine IKT käsitlemisel osana personali arendustegevustest; 4) tehnilised abisüsteemid.
Infotehnoloogia	<p>Tehnoloogia kasutamise võimalused:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) märgistamine; 2) filtreerimis- ja otsustustoe süsteemid; 3) algoritmid keskse info eraldamiseks; 4) ülesannete monitoorimise automatiseerimine. <p>Tuleb arvestada:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kasutajate vajadusi; 2) täiendava tehnoloogiasstressi vältimist; 3) kasutajate autonoomia tagamist.

Tabel 3. Info ülekülluse vastumeetmed. (Arnold jt, 2023: 24)

Üldistatult saab öelda, et indiviidi infokeskkonna probleemid on lahutamatult seotud organisatsiooni infokultuuri väljakutsetega, sest just organisatsiooniline raamistik kujundab suurel määral töötajate igapäevast infovoogu ja sellega toimetulekut. Info üleküllus, mida juba sajandivahetusel teadvustati (Virkus, 2017), on muutunud kriitiliseks väljakutseks eelkõige infomahukates ametites (Lauri ja Virkus, 2019), kus individuaalselt võib see väljenduda stressis, otsustusvõime languses ja töörahulolu vähenemises (Eppler ja Mengis, 2004). Tööalaste topeltrollide lisandumine süvendab info üleküllust veelgi, kuna töötajad peavad korraga haldama mitmeid infokanaleid ja -kohustusi. Seetõttu on kriitilise tähtsusega nii organisatsioonipoolsed toetusmehhanismid kui ka individuaalsed pädevused infohalduse optimeerimiseks.

2.4. KVA tegevväelastest õppejõudude unikaalne staatus infokeskkonnas

KVA institutsionaalse infokeskkonna spetsiifilisus on tingitud kahest peamisest põhjusest. Esiteks on KVA rakenduslik kõrgkool rakenduskõrgkooli seaduse tähenduses (KVA põhimäärus, 2019), mis lühidalt tähendab, et õppekorralduse mõistes on vajalik rakendada reegleid ja protseduure, mis on kooskõlas vastavate Haridus- ja Teadusministeeriumi regulatsioonide ja seadustega. Teisalt on tegu riigikaitseasutusega ehk Kaitseväe juhataja vahetus alluvuses oleva Kaitseväe struktuuriüksusega, mille põhiülesanne on valmistada ette erinevate tasemete ülemaid ja arendada sõjateadust ning tagada seeläbi Kaitseväe juhtimisalane jätkusuutlikkus (KVA põhimäärus, 2019). Sellest tulenevalt on vajadus, et valdav osa õppejõude oleks tegevväelased, kes omavad parimat oskusteavet KVA põhiülesande täitmiseks. Tegevväelased, olenevalt oma teenistuse eripärast, omavad nii rahu- kui sõjaaja ametikohti (Kaitseväeteenistuse seadus, 2025) ning seetõttu on vajalik kohaneda samaaegselt mõlema keskkonnaga.

Akadeemilist asutust tervikuna iseloomustab teadmus- ja infomahukas keskkond ning nagu eelpool mainitud, on akadeemiliste töötajate infokeskkonnast teada pigem vähe (Lauri jt, 2016: 67). Pannes siia juurde riigikaitseasutuste spetsiifika, võib loogiliselt järeldada, et selline ainulaadne ja mitmekesine keskkond kujundab ka mitmedimensioonilise infokeskkonna. Tegevväelastest õppejõudude eristaatus kahe ministeeriumi valitsemisalas tähendab, et nad peavad tegutsema mitmes inforumis ja täitma erinevaid rolle. See olukord aga toob kaasa täiendavaid väljakutseid infokeskkonna haldamisel nii üksikisikutele kui ka institutsioonile tervikuna. Kuna varasemalt puuduvad uuringud, mis aitaks mõista, millega tegevväelastest õppejõud infokeskkondade vaates oma töös tegelikult kokku puutuvad ja milline on nende infokäitumine, siis ongi see siinse artikli fookuses.

3. Metoodika

KVA tegevväelastest õppejõudude infokäitumisest ülevaate saamiseks kasutati kvalitatiivset lähenemist, mis on ka laialdaselt levinud temaatilistes uuringutes (Virkus, 2017: 190). Kvalitatiivsed uuringud võimaldavad saada andmeid sellest, kuidas inimesed ja grupid loovad tähendusi (Patton, 2002: 5) ning valitud teemafookust saabki kõige paremini avada õppejõudude kogemuste, tõlgenduste ja suhtumiste kaudu.

Oluline on rõhutada, et uuringu viis terves mahus läbi selle artikli esimene autor, sh valimiga suhtlemine, andmete kogumine ja analüüs. Seetõttu on uuringus osalejad teada vaid selle läbiviijale, mis toetab ka konfidentsiaalsuse hoidmist ja seeläbi teaduseetiliste põhimõtete järgimist. Samuti on sel moel igati kaitstud KVA ja KV kui riigikaitseasutuste organisatsioonide huvid,

kuna jagatud info oli esimesele autorile ametialaselt kättesaadav ning seda ei edastatud kolmandatele osapooltele.

Samas võib esimese autori ametialases seotuses näha ka uuringu piirangut ehk tööalane kontakt valimiga võis ühelt poolt julgustada uuringus osalejaid rääkima, kuid teiselt poolt mõjutada nende antud vastuseid või uurijarolli tõsiseltvõetavust üldiselt. Nimetatud mõju vähendamiseks selgitati uuringus osalejatele täpsemalt uuringu vajalikkust ja andmete anonüümsuse hoidmise printsiipe, muuhulgas seda, et kogutud andmeid asutusesiseselt algkujul ei jagata, et vältida info seostamist vastajate isikutega. Samuti võib uuringu läbiviija mõju leevendada asjaoluna välja tuua, et ükski osaleja polnud uurijaga otseses alluvussuhtes.

3.1. Valim

Lähtuvalt uuringu eesmärgist kasutati sihipärast valimistrateegiat, mis võimaldas kaasata tüüpilised populatsiooni esindajad (Rämmer, 2014). Sihipärane valim oli ka heas kooskõlas andmete kogumise meetodi ehk rühmaintervjuuga, sest viimase eesmärk on soodustada fookuseeritud diskussiooni (Lagerspetz, 2017: 153), mida võimaldab kaalutletud koosseis.

Antud uuringus oli valimiraamiks KVA isikkoosseis, kes on samaaegselt nii õppetöö läbiviijad kui tegevväelased. Kõigile uuringusse sobivatele isikutele (N=19) saadeti kutse, neist nõustus osalema 12 ja osaleda sai 10 tegevväelasest õppejõudu. Valimi puhul jälgiti, et oleks esindatud nii lektorid, õpetajad kui instruktorid. Valdava osa valimist moodustasid õppeosakonna esindajad, kelle tööülesannete hulgas on õpetamisel proportsionaalselt suurem osakaal, kuid laiapõhjalisema valimi saavutamiseks kaasati ka õppurkorpust ehk tegevväelasi, kellele on õpetamine pigem täiendav ülesanne. Lisaks sellele on oluline mainida, et valimi väiksuse tõttu ei olnud kohane indiviidide arusaamu taustast lähtuvalt tulemustes erinevalt esitada. Ka uuringu valimisse kuuluvate inimeste tausta ei saa üksikasjades avaldada, kuna isikute personaalsed andmed, ametikohad, tööstaž ja konkreetsed ülesanded on unikaalsed ning neid on võimalik seostada konkreetsete isikutega.

3.2. Andmete kogumine

Andmete kogumiseks kasutati fookusgrupi intervjuud, sest see võimaldab läbi osalejate vahel tekkiva mõttevahetuse jõuda ühisosade ning sarnaste ja erinevate kogemusteni (Vihalemm, 2014). Nimetatud individuaalsed ja kollektiivsed arusaamad olid olulised tulenevalt uuringu eesmärgist ehk organisatsiooni infokultuur ja inimeste toimetulek selles vajas võimalikult mitmekülgeid vaatenurki ja tekkiv arutelu toetas ühise infokeskkonna mõistmist.

Fookusgruppide puhul püüti silmas pidada soovituslikku optimaalset suurust ehk 3–8 inimest (Lagerspetz, 2017: 155) ning sellest lähtuvalt jagunes valim, lähtuvalt osalejatele sobivatest toimumisaegadest, kolmeks 4-liikmeliseks grupiks, millest viimases ei saanud kaks nõustunud õppejõudu siiski osaleda. Fookusgruppide intervjuud viidi läbi kahe nädala jooksul ajavahemikul novembrist detsembrini 2024. Intervjuude kestus oli grupiti erinev: grupp 1 (N=4) – 70 minutit; grupp 2 (N=4) – 93 minutit; grupp 3 (N=2) – 56 – minutit.

Fookusgrupi verbaalsete andmete rikastamiseks kasutati projektiivtehnikaid, mis võimaldavad uuringus osalejatel suunata tähelepanu muidu varjatud eeldustele ning stimuleerida vastastikku olukordade tõlgendusi (Vihalemm, 2014). Projektiivtehnikateks kasutati kaht ülesannet, mille valik ja ülesehitus lähtus esimese autori kogemustest Kaitsevæes ning teadmised, et visualiseeritud mõtlemine on valimile juba professionaalselt omane. Esimeseks ülesandeks oli rühmitamisülesanne, mille puhul pidid osalejad liigitama valiidsuse alusel väiteid töökeskkonna infohalduse kohta (väidete sõnastamisel oli inspiratsiooniks Virkuse ja Lauri tööd sünteesitud infokultuuri osisest) ning hiljem selgitama oma valikuid. Teiseks ülesandeks paluti osalejatel koostöös luua organisatsiooni infohalduse skeem. Projektiivtehnikate tulemeid eraldi ei analüüsitud, vaid nende eesmärk oli vestluse stimuleerimine ja fookuse hoidmine.

Fookusgrupi intervjuu jagunes seega kolmeks osaks: 1) infokeskkonna kirjeldamine läbi kirjeldavate küsimuste; 2) töötajate infohaldus läbi rühmitamisülesande; 3) õppejõudude ettepanekud organisatsiooni infohalduse arendamiseks läbi skemaatilise joonistuse. Fookusgrupi küsimuste koostamisel lähtuti uurimisküsimustest ning grupivestlusele julgustamise loogikast. Näiteks paluti uuritavatel kirjeldada olukorda, kus neil on ilmnenud probleeme info liikumisega, kommenteerida, mis võis seda põhjustada ning kuidas antud situatsioon lahendati.

3.1. Andmete analüüs

Käesolevas uurimuses on andmete analüüsiks kasutatud kvalitatiivset induktiivset sisuanalüüsi, mis on tõhus meetod osalejate vaatepunktide mõistmiseks ning nende tõlgenduste ja tähenduste uurimiseks (Kalmus jt, 2015). Analüüsi esimeses etapis toimus kõikide fookusgruppide intervjuude transkribeerimine, milleks kasutati Microsoft Wordi vastavat tööriista. Tööriist lubas teksti toimetamist ja helifaili kuulamist samas asukohas, samuti võimaldas liikuda mugavalt osalejate ütluste vahel.

Transkribeerimise käigus anti fookusgrupis osalejatele nimetused vastavalt gruppide numeratsioonile: „Esineja 1.1“, „Esineja 2.1“ jne. Kogu teksti ulatuses anonüümiti osalejatele või

isikutele viitavad andmed (näiteks kohanimed „AA“, üksuse nimetus „X“ jne). Lähtuvalt uurimistöö eesmärgist arvestati transkribeerimisel ainult osalejate verbaalselt väljendatud infot ning mitteverbaalsele väljendusele omaseid rõhutusi ei kasutatud; sellist detailsuse erisust on soovitanud ka Lepik jt (2014).

Kodeerimiseks kasutati veebipõhist programmi QCMap (Mayring, 2014) ja hilisemaks kategoriseerimiseks Microsoft Excelit. QCMap üks tugevusi on erinevate värvikoodide kasutamise võimalus, mis võimaldab esmaste mustrite tuvastamist ning muudab lihtsamaks kategooriate moodustamise. Esmane kodeerimine viidi läbi veebikeskkonnas, kus lähtuvalt kolmest uurimisküsimusest töötati kogu materjal läbi kolm korda. Kodeerimise ühikuks oli terviklik mõte ja selle juures võeti arvesse Vihalemma (2014) esitatud soovitus, et arvamused võivad kujuneda interaktsiooni käigus ning sellisel juhul on mõistlik analüüsiks talletada kogu tekstilõik koos uurija tõlgendusega, et veenduda hilisemas täpses kategoriseerimises. Töö tulemusel moodustusid esmased koodid, mis laeti Exceli formaadis arvutisse ning siis jaotati koodid temaatilise loogika järgi alamkategooriatesse ning seejärel omakorda viie peakategooria alla.

4. Tulemused

4.1. Infohalduse väljakutsed õppejõudude arusaamade põhjal

Igapäevase tööalase infokeskkonna kirjeldamine uuringus osalejate poolt on vaadeldavad kahe suurema eristunud kategooria kaudu: 1) asutuse infohalduse väljakutsed õppejõudude hinnangul; 2) õppejõudude individuaalne lähenemine infohaldusele. Tulemusi on järgnevalt illustreeritud näidetega intervjuudest (kursiivis). Seejuures on oluline rõhutada, et esitatud tulemused kirjeldavad eelkõige õppejõu-keskseid hinnanguid, samas on nende hinnangute taustaks tegevvälase rolliga seotud infokeskkond, mida tundliku info tõttu võrreldavates detailides avada ei saa.

4.1.1. Asutuse infohalduse väljakutsed õppejõudude vaates

Asutuse infohalduse kirjeldamisel tõid õppejõud välja mitmeid väljakutseid, millega tuli neil oma tööülesannete täitmisel kokku puutuda. Infohalduse korraldamisel nähti mitmel puhul aeganõudva ja segase probleemina just info mõtestamist ja sünteesi. Näiteks konkreetse teabe vajalikkuse ja prioriteetsuse hindamise tegi nende jaoks keerukamaks info liikumine erinevatest kanalitest otse

lõppkasutajani ehk puudusid konteksti täpsustavad või vahefiltrid. Kuna iga indiviid tõlgendab seejuures infot endast lähtuvalt, võib see viia ka erinevate arusaamade ja segaduse tekkimiseni.

Kuhu see info meie tööprotsessi ja kalendrisse mahub ja kui seda mõtestamist ei tehta, vaid see on lihtsalt infosüsteemis mingi asi, siis me ei saagi ühtemoodi aru. [Fookusgrupp 2]

Lisaks infovoogusid puudutavatele probleemidele tunnistati, et üheks suureks väljakutseks on aja- ja asjakohase info eristamine vananenud või ebaolulisest infost. Õppejõudude hinnangul on töökeskkondades ringlemas aegunud infot ja selle eristamine aktuaalsemast vajab eraldi tähelepanu. Vastukaaluks märgiti ka positiivsemaid kogemusi ehk mõned uuringus osalenud ei näinud infohalduses suuri probleeme ning seda seostati eelkõige ülema juhtimismeetoditega. Nimetatud juhtudel viitasid õppejõud, et neil on häid kogemusi näiteks õppetooli ülematega, kes mõtlevad läbi, milline info ja millisel kujul peaks edasi liikuma.

Infohaldusele institutsionaalsel tasandil lisab uuritavate hinnangul keerukust orienteerumine erinevates infoväljades, mille puhul toodi esile põhiliselt tegevväelastele määratud sõjaaja ülesannetest tulenevaid erinevaid infovälju (erinevad üksused, infosüsteemid jne), kuid mainiti ka erisusi tegevväelaste ja tsiviilitöötajate informuumi vahel. Kuigi siinkohal peaks olema abiks infohaldurid, siis viimaste olukorrateadlikkus võib efektiivseks toetamiseks olla ebapiisav. Täpsemalt märkisid intervjuueeritavad, et infohaldurite panus info selektsioonis ja filtreerimises on ülimalt vajalik, kuid tunnistati samas, et tihti ei mõista infohaldusega tegelejad kasutajate vajadusi ning seetõttu võib kasutaja saada liigselt tarbetut infot.

Infovoogude haldamises kerkisid fookusgruppides konkreetsema näitena üles e-kirjadega seonduvad väljakutsed. Näiteks nimetati mitmel puhul igapäevase vältimatu nähtusena e-kirjade suurt hulka ning nendega seoses ka pikemaid kirjalõimesid, mis ringluses infohulkasid suurendasid.

Üks olukord on kindlasti kettkirjad näiteks, kus ühest kirjast on, et ei ole üks kiri, vaid sellel on laiem mujalt tulev info ja siis on seda põrgatatud. [Fookusgrupp 1]

E-kirjade hulka mõjutavad ka erinevad sündmused, nagu näiteks õppused, kursused jt, mis võivad nende hulka suurendada, kuna tavapärasele kirjavahetusele lisanduvad konkreetse sündmusega haakuvad koordineerimistegevused, tööülesanded jms. Ajamahukateks hinnati ka e-kirju, kus info töötlemine eeldab suuremat süvenemist ning analüüsi.

Lisaks e-kirjade mahu haldamise probleemidele toodi fookusgruppides esile, et õppejõududeni jõuab sel moel tarbetut infot, mis ei ole tööülesannete täitmiseks vajalik. Kirjeldati olukordi, kus

infovoo hulgest olulise info leidmine osutus ajamahukaks ning erinevate kanalite vahel erineva prioriteetsusega info kooskõlastamine nõudis õppejõududel märkimisväärseid pingutusi. Samas mainiti ka siin ülemapoolse info filtreerimise efektiivsust, mis vastavaid probleeme vähendas, kui ülem suunas infot edasi valikuliselt.

Infovoogudest ja vahetust suhtlemisest rääkides viitasid õppejõud, et koosolekuid kui infovahetuse vormi võiks rohkem kasutada. Üldiselt tunnustati, et õppetoolisiseselt on koosolekute formaat läbi mõeldud ning informatiivne, kuid asutuseüleste koosolekute intervalli ei peetud piisavaks ning seal jagatud info on jäänud õppejõududele pinnapealseks. Infovajaduse tühimikke on sageli aidanud täita kolleegid, mis osutab, küll teisest vaatepunktist, samadele probleemidele, kuidas efektiivselt tööaega kasutada ning kuidas info jagamist efektiivsemalt korraldada.

Ma väidan, et su dokumendihaldussüsteemis või su postkastis on hullult palju asju, mis võiks kõik sealt välja visata ja mis võiks asendada sellega, et sa saad mõtestatud sisendi näiteks kord kuus 60 minuti jooksul. [Fookusgrupp 1]

Organisatsiooni poolt pakutavat infohalduse tehnilist tuge pidasid uuritavad piisavaks ning tõdeti, et erinevate valdkondade spetsialistide abivalmidus on taganud esilekerkinud probleemidele operatiivse lahenduse. Samas nenditi, et tööülesannetes on tekkinud olukordi, kus tehniline tugi pole olnud nii kättesaadav, näiteks töövälisel ajal või seoses töökohustustega väljaspool töökeskkonna internetivõrku.

4.1.2. Õppejõudude personaalsed hoiakud infohaldusele

Nagu eelnevalt mainitud, märkisid uuringus osalejad, et info hulk, mida neil tuleb läbi töötada, on märkimisväärselt suur, mistõttu on ka suurenenud töömaht infokeskkonnas toimetulekul. Sealhulgas on päris sagedasti probleemiks olukorrad, kus infosüsteeme ja programme tuleb tundma õppida iseseisvalt ning aega ei pruugi säästa juhendite olemasolu, sest ka need tuleb siis läbi töötada. Ajakulu ja sellega koos tööülesannete mahu suurenemine tuleb õppejõudude sõnul aga tihti just õpetamisega seotud ülesannete arvelt. Probleemi otsene mõju avaldus uuringus osalejate hinnangul näiteks selles, et vähem tuttavaid infokanaleid hakatakse eirama või tegeletakse info haldamisega töövälisel ajal. Selle näiteks sobib ühe osaleja tagasiside:

[Infohaldusega tegelen ma põhimõtteliselt (Autorite selgitus.)] iga tund, mis ma siis ei ole klassi ees või ei tagasisidesta mingit kavatsust, ja see põhjus, miks see niimoodi on, et loen siit ette nüüd: minuni jõuab liiga palju tarbetut infot ja meil on liiga palju erinevaid kanaleid info jagamiseks.

[Fookusgrupp 1]

Valdav osa fookusgrupis osalejaid tunnistasid, et tööalane infokeskkond põhjustab ülemäärast stressi, mis sõltub nii info mahust kui ka süsteemide kasutamise väheste oskustest. Vastukaaluks kinnitasid enda tehnilisi pädevusi kõrgemalt hindavad osalejad, et info hulk ja selle haldamine ei põhjusta neil liigset stressi ning pigem tulevad nad töö selle osaga mugavalt toime. Seega ilmnes, et personaalsete oskuste tase võib mõjutada töötaja suutlikkust koormusega toimetulemisel ning seeläbi ka tema üldist rahulolu ja tõhusust tööprotsessis.

Ma ise selles Outlooki kalendris niimoodi ei toimeta, seepärast, et mul puudub selle jaoks piisav osavus. [Fookusgrupp 3]

Olemasolevate oskuste arendamisse oli uuringus osalejate suhtumine pigem positiivne, samas nenditi, et koolitustel osalemine on olnud mõnel juhul problemaatiline suure töökoormuse või ajapuuduse tõttu. Probleemina toodi ka välja, et vahest võetakse mõni infosüsteem kasutusele enne, kui nende kohta töötajatele koolitusi pakutakse. Samas pidasid uuringus osalejad oluliseks, et iga töötaja oskaks ka ise proaktiivselt infot otsida ning ei jääks ootama info lõppkasutajani jõudmist. Töötajate puhul nimetati võtmetähtsusega aspektideks veel tööle pühendumist, protseduurireeglitest kinnipidamist ning vajadusel siiski valmidust tegeleda ülesannetega töövälisel ajal. Uuringus osalejate vastuste põhjal võib kokkuvõtlikult öelda, et õppejõud väljendasid pigem kõrgemat motivatsiooni keerukama infokeskkonnaga hakkama saamisel, kuid üleüldise töötaja piirang võib samas piirata reaalseid tegutsemis- või arenemisvõimalusi.

4.2. Õppejõudude infohaldamise praktikad

Õppejõudude personaalseid info haldamise praktikaid vaadeldakse kokkuvõtlikult kahe suurema kategooria abil: 1) töös kasutatavad vahendid ja meetodid; 2) infohalduse väljakutsetega tegelemine.

4.2.1. Töös kasutatavad infohalduse vahendid ja meetodid

Infohalduse tehnoloogilistest vahenditest tõid uuringus osalejad välja Microsofti meilirakenduse Outlook võimaluste laialdase kasutamise, samas nimetati ka teisi rakendusi nagu Postipoiss, Sharepoint, RTIP ja Ilias. Erinevate infohaldusvahendite üle arutledes märkisid osalejad, et neid on kohati liiga palju ning nende kasutegurid sõltuvad kasutajate individuaalsetest harjumustest, oskustest ning kasutamissagedusest. Näiteks nimetati keskkondi, mida on kasutatud ainult hädapärasteks toiminguteks nagu korralised testid jms. Lisaks infotehnoloogiliste vahendite paljususele on uuringus osalejad kogenud erinevate infosüsteemide vahelise info killustumist. Nenditi, et vajalik info on tihti hajunud erinevate infohalduskeskkondade, -võrkude ja -

programmide vahel ning seetõttu on keeruline mõista, kuhu midagi peab sisestama või milline on kasutamiseks primaarne keskkond.

Kes paneb sul Excelisse, kes paneb sul Sharepointi mingisuguse asja, on juba neljas-viies erinevas kohas ja siis sa proovid aru saada. Kas nüüd nagu lähme üle või kus-kuidas me hakkame siis seda tulevikus lahendama? [Fookusgrupp 1]

Tööd hõlbustavate funktsioonidena toodi enim esile e-kirjade märgistamist, kalendri võimaluste kasutamist, nimetati ka e-kirjade adressaatide nimekirjade loomist.

Kõik on mul Outlookis kirjas, olen sealt isegi tagantjärei asju tõstnud, minu klotsid on mul isegi selleks, et ma kirju saadaks. [Fookusgrupp 1]

Outlooki kõrval nimetasid uuringus osalejad kasuliku infohaldusvahendina ka Microsoft Excelit, mida kasutatakse peamiselt tööülesannete nimistute koostamiseks, kuid ka oma töövaldkonnas ülesannete sünkroniseerimise eesmärgil maatriksite ehk samakõlastustabelite loomiseks.

Valdav osa uuringus osalejatest kinnitas, et erinevate infotehnoloogiliste võimaluste kasutamise kõrval ei ole nad siiski loobunud pabermärkmikutest, mis aitab nende hinnangul paremini fookust hoida ning ülesannete üldist haldamist läbi viia. Käsitsi kirjutamise positiivsete aspektina toodi veel välja nii tuge info meeldejätmisel kui võimalust paber kandjal märkmeid lihtsalt kaasa võtta. Samas nimetati ka käsitsi kirjutamise puhul info süstematiseerimise olulisust. Info markeerimise meetoditena kasutatakse nii ülesannete nimekirjade koostamist kui ka erinevaid värvikoode. Mõningatel puhkudel töid uuringus osalejad välja, et dubleerivad märkmikusse kantava info hiljem arvutifaili või kasutavad paralleelselt pabermärkmikuga ka digitaalset planeerimiskalendrit. Lisaks eelpool nimetatud võimalustele kasutavad fookusgruppide liikmed oma töö efektiivsuse tõstmiseks kombineeritud meeldetuletusi erinevate pabersiltidega laudadel ja digisiltidega monitoridel.

Mul on lisaks veel selline kombinatsioon, Sticky-Note, mis on laua peal, ja mul on ka see kleepmärkme-rakendus olemas arvutis, kus mul on list olemas asjadest. Kui on prioriteetsed asjad, siis kirjutatakse sinna listi üles ja siis hakkab maha tõmbama. Ja see, mis tuleb siis telefoni teel, see läheb paberi peale kirja üldjuhul. [Fookusgrupp 2]

Nii võib täheldada, et kuigi erinevaid infokeskkondi on palju, kasutatakse info haldamiseks üpris piiratud hulka infotehnoloogilisi vahendeid. Üksikutele juhtudel toodi küll tõhusa infohalduse hea praktikana välja vahetat suhtlust arvutis (nt Skype), meeldetuletuste rakendusi, dokumendialast koostööd failide ühiskasutuse kaudu ja videosilla vahendusel, telefonide infohaldusrakendusi,

Iliase võimalusi ning infootsingut Google'i ja Chat GPT abil. Infohalduse vahendite ja meetodite kasutuserinevused on sõltuvad niisiis personaalsetest harjumustest ja oskustest ning erinevatest rollidest või tööülesannetega seotud vajadustest.

4.2.2. Infohalduse väljakutsetega tegelemine

Spetsiifiliste probleemide kirjelduste kõrval joonistus infohalduse väljakutsete kategoorias antud vastuste põhjal hästi välja organisatsiooni toe olulisus indiviidi aspektist nii ametlike tugisüsteemide kui personaalsete kontaktide kaudu (nt teadikum kolleeg). Fookusgrupi liikmed hindasid kõrgelt tugeva infotehnoloogilise toe kättesaadavust ja vastavate spetsialistide poole pöördumise võimalust, kui nad ise peaks hätta jääma. Mitmel puhul viidati abivalmiste kolleegide toele ning võimalusele nendega tegevusi ühildada.

Nii head IT-d ma ei ole mitte kuskil näinud, et selles mõttes, et see ongi see lause [projektiivtehnika ülesandest (Autorite täpsustus.)] – „tehniliste vahendite kasutamine valmistab minu jaoks probleeme“ – isegi kui ta valmistab, see lahendatakse kohe ära. [Fookusgrupp 1]

Kuigi osalejate vastustest ilmnes, et iseseisev enesetäiendamine on aeganõudev eelkõige üldises infohalduses ja osaliselt sundolukorras (et üldse saaks tööülesandeid täita), siis nähti selles siiski võimalikku lahendust erinevate individuaalsete probleemide lahendamiseks või mõne muu töömetoodika rakendamiseks. Samas küll nenditi, et selleks tuleb kasutada töövälisest aega.

Individuaalseid infohalduspraktikaid lihtsustavate teguritena toodi veel esile ülema kehtestatud infohaldusviise info liikumise tagamiseks. Peamiselt on selleks kasutusel kaks meetodit: subordinatsioon ja vahetu suhtlus. Sealjuures ei pruukinud need teineteist välistada. Mõnel juhul viidati, et praktikas tähendas see sõjaliste otsustusprotsesside kasutamist, aga samas nenditi, et kui taktikalistes situatsioonides on see tavapärane, siis administreerivates tegevustes seda sageli ei rakendata.

4.3. Õppejõude ettepanekud infohalduse lahendusteks ja optimeerimiseks

Mõneti saab öelda, et uuringus osalejate ettepanekud infohalduse parendamiseks jäid pigem kontseptuaalseks ja konkreetsete praktiliste võtete puhul toodi välja individuaalsel tasandil juba töötavaid lahendusi. Selle põhjal võib järeldada, et kuigi arenduskohti nähakse, mõeldakse võimalike lahenduste puhul kohe ka piirangutele (nt kes peaks lisäülesandeid saama või mõistetakse lahenduse keerukust) ja avaldatud mõtetes püüti arutleda reaalsetest tööolukordadest lähtuvalt.

Õppejõud nentisid, et mahukate dokumentide ja kõrgemalt poolt antud käskude puhul oleks hädavajalik lisada nende juurde kasvõi lühikesed kaaskirjad ning üleüldised märksõnad teemavaldkonna kohta. See aitaks inimestel selekteerida nende jaoks vajaliku infot tarbetust.

Ühe olulise infohalduse edendamise võimalusena nimetati senisest paremini läbimõeldud korraldusega üldkoosolekuid, mis võiksid toimuda perioodiliselt ning senisest tihedama intervalliga. Üldkoosolekul käsitletavat teemat peaksid kajastama aktuaalseid küsimusi organisatsioonis ning andma seeläbi infole lisaväärtust. Kuigi uuringus osalejad rõhutasid selge infovahetuskanali ja vastutajate määramise olulisust, ei leidnud mõne õppejõu soov madalama taseme ehk osakonnapõhise infohalduri järel laialdasemat toetust ning leiti, et see muudaks infovahetuse hoopis keerulisemaks.

Osalejate jaoks on oluline, et neil oleks oma põhiülesannete täitmiseks kasutada aja- ja asjakohased andmebaasid ja registrid. Samuti toodi esile, et nende arvutitöölaual võiks olla ühtesiduvaid infotehnoloogilisi lahendusi, mis võimaldaks tööülesandeid senisest enam automatiseerida ja infohaldusvahendeid personaliseerida. Lisaks märgiti, et kui on kokkulepitud reeglid, peaks ühtse joone hoidmiseks jälgida ka nende täitmist.

Meil on õppekavade register ja meil on õppeainete register, mida jutu järgi me kõik peaksime kasutama, aga me teame, et süsteemselt neid ei kasutata. Seal ei ole kõige uuemad õppekavad ja kõige uuem ainetel läbiviimise info. Et süsteem on, aga seda ei kasutata, ja see tekitab kõigis segadust. [Fookusgrupp 1]

Uuringus osalejate vastuste põhjal võib kinnitada, et individuaalsel tasandil on õppejõudude jaoks äärmiselt oluline info liikumisel anda sellele lisandväärtust, seda mõtestada ja selekteerida. Ülematelt oodatakse info filtreerimist erinevatel tasanditel, et vähem tarbetut infot jõuaks lõppkasutajani. Sellest nähtub, et infole kvaliteedi andmine järgmise tasandi jaoks peab võimaldama info suunatud liikumist nii info asjakohasust kui ka üldist konteksti arvestades.

5. Arutelu

KVA tegevväljastest õppejõudude infohaldust käsitlev uurimus tõi esile väljakutseid, mis vajavad tähelepanu nii institutsionaalsel kui ka individuaalsel tasandil. KVA kui hierarhilise juhtimisega riiklik asutus (KVA põhimäärus, 2019) liigitub Choo tüpoloogias (2013: 777) järgi valdavalt infokultuuri reeglite järgija ja tulemusel pühendunud organisatsiooni kategooriasse, kus infokultuuri kontekstis on olulisteks märksõnadeks alluvussuhted, vastutus ja eesmärgi saavutamine. Seetõttu on oluline mõista, et infohalduse protsesside tulemuslikkus sõltub nende

teadlikkust suunamisest ja juhtimisest. Selle lähenemise olulisust rõhutavad ka Curry ja Moore (2003: 94), kelle hinnangul peavad organisatsioonid, kus info on otsustusprotsessi aluseks, väärtustama seda strateegiliste eesmärkide saavutamise vahendina.

Nagu KVA tegevväljastest õppejõud välja töid, peavad nad kohanema lisaks akadeemilise keskkonna töö eripäradele ka paralleelselt sõjaaja kontekstis täidetavate ülesannetega. Nende ülesannete täpsem käsitlemine ei ole antud artikli kontekstis võimalik, kuna teema kuulub piiratud ligipääsuga teabe valdkonda. Siiski on selge, et need rollid mõjutavad oluliselt kogu organisatsiooni infohaldusele esitatavaid nõudeid. Sarnast koormust ja ülesannete ristumist kirjeldasid ka Reneker jt (2001: 185–187) uuringus osalejad, kes viitasid probleemile mitmete inforumide vahel liikumisel ja vajadusele kohaneda killustatud süsteemidega. Seetõttu on oluline, et KVA institutsioonina arvestaks oma töötajatega, analüüsides ja tõhustades juhtimist ning protsesse. Sellist kahesuunalist protsessi tõhusa infokultuuri tekkeks rõhutavad ka Widen ja Steinerova (2019:64) – töötajad kujundavad kultuuri ning kultuur omakorda mõjutab töötajaid.

Tuleb tunnistada, et õppejõudude jaoks kirjeldab infokeskkonda enim info üleküllus nii info vähese filtreerimise, selektsiooni kui mõtestamise, kuigi see iseenesest pole spetsiifiline probleem, vaid laialdaselt kirjeldatud ka erinevate teadlaste poolt (Virkus, 2017: 88; Bawden, 1999: 251; Reneker jt, 2001: 187; Eppler ja Mengis, 2004: 330–336). Sellele lisab omakorda koormust infokanalite rohkus ning arusaamatused primaarsete keskkondade kasutamisel. Teisisõnu, õppejõudusid võib siin liigitada suurenenud infohulgaga töötajateks (Lauri ja Virkus, 2019: 355), kes on rohkem haavatavad ka infokäitumise stressiallikate poolt (Wilson, 1999: 257; Eppler ja Mengis, 2004: 331–333). Info üleküllus on põhjustanud olukorra, kus infohaldusele kulub proportsionaalselt üha rohkem aega ning halvatud võib saada põhiülesande täitmine, mida kinnitab Eppler ja Mengise (2004: 326) väide, et info üleküllusel on otsene seos õppejõudude otsustus- ja sooritusvõimega.

Seega võime öelda, et mida rohkem tegelevad õppejõud info üleküllusega toimetulemisega, seda vähem ollakse suutelised suunama energiat ja tähelepanu õpetamisega seotud ülesannetele. Info üleküllusel on otsene seos isikute stressitaluvusega (Wilson, 1999: 257), mis võib toimida nii aktiveeriva kui ka pärssiva mehhanismina. Seda kinnitasid ka siinses uuringus osalenud õppejõud, viidates suurenenud stressitasemele seoses liiga intensiivse infokeskkonnaga. See omakorda paneb õppejõud töötlemata infot valikuliselt ning teadlikult ignoreerima infokanaleid, mida nad ei pea vajalikuks või mille kasutamise osas ei tunne nad end nii kindlalt. See olukord peegeldab Eppler

ja Mengise (2004: 331-33) seisukohta, viidates info detailide ja üldiste perspektiivi vahelistele seostele ning otsuste tegemise häiritusele, kui info hulk osutub inimese jaoks liiga mahukaks.

Individuaalset tasandit iseloomustavad tegurid hoiakute ja kompetentside põhjal näitasid, et õppejõud olid nende suhtes erinevatel seisukohtadel. Oma kompetentsusele antud hinnangud, varieerusid oskuslikust tegevusest kuni tehnoloogiliste vahendite vältimiseni välja. Samas näitasid KVA õppejõud valmisolekut ise aktiivselt osaleda infootsimises ja süsteemide kasutamises, kuid määravaks sai tihti olemasolev ajaressurss. Erinev individuaalne tegutsemine infokeskkonnas tingib erineva infokäitumise ning sellises olukorras on institutsionaalselt keeruline standardiseerida infohalduse protsesse, kuna töötajate pädevus infosüsteemide kasutamisel on erinev. Kogu infokäitumise mõistes on seda indiviidi vaates vajalik siiski laiemalt mõista (Spink ja Cole, 2001: 302).

Tegevväljastest õppejõud kasutavad mitmesuguseid tehnoloogilisi ja n-õ traditsioonilisi vahendeid info haldamiseks. Tulemustest lähtuvalt on näha, et vahendid ja meetodid on killustunud, mis omakorda soodustab infoülekülluse teket. Ka Eppler ja Mengis (2004: 330) on viidanud, et infoüleküllust soodustav tegur on info- ja kommunikatsiooni tehnoloogia ning milliseid vahendeid mil moel kasutatakse. Lisaks tehnoloogilistele vahenditele rõhutasid siinses uuringus osalenud individuaalse vastutuse rolli olulisust informatsiooni töötlemisel, tuues esile nii positiivseid kui ka negatiivseid kogemusi. See näitab, et info ülekülluse leevendamine või süvendamine sõltub suuresti ka isiklikest praktikast, mis seostub Eppleri ja Mengise (2004: 330) käsitlusega info ülekülluse tekkimist soodustavatest ja maandavatest teguritest.

Läbiviidud uuringu tulemustele tuginedes saab öelda, et infohalduse optimeerimiseks on vajalikud nii individuaalsed kui ka institutsionaalsed lahendused. Uuringus osalejate välja toodud info väärindamine nii institutsionaalsel kui personaalsel tasandil peaks töötama süsteemselt ning perioodiliselt. Kogu infovoog peab läbima nii asutuse kui ülemate info filtreerimise, et ebaoluline oleks välja selekteeritud ning info suunatud kasutajale vajaduspõhiselt. Infohaldus peaks aitama vältida ebaolulisi e-kirju ja infot, vähendada info üleküllust ning sellega seotud töökoormust, samas tagades vastavuse tööülesannetega (Arnold jt, 2023). Uuringu tulemused näitavad, et ka tarkvara arendamine, mis võimaldab kohandada info töötlemist vastavalt kasutajate individuaalsele võimekusele ja vajadustele (Arnold jt, 2023), on KVA õppejõudude seas oodatud.

7. Kokkuvõte

Toetudes nii teoreetilistele käsitlustele kui läbiviidud uuringu tulemustele, saab öelda, et oma strateegilise põhiülesande täitmiseks ehk erinevate tasemete ülemate ettevalmistuseks ja

sõjateaduse arendamiseks on KVA-l tarvilik hinnata infoprotsesside tõhusust ning vajalike tehnoloogiliste vahendite kasutamiseks pädevuste ühtlustamist. Kuna aga käesolev uuring on piiratud väikese valimiga ning tegemist on avaliku artikliga, mis ei võimalda avaldada organisatsioonispetsiifilisi detaile, võiks kaaluda infoauditi läbiviimist, et saada põhjalikum ja täpsem ülevaade ning teha vastavaid muudatusi organisatsiooni sisemise infokultuuri arendamisel. Artiklis avaldatud uurimustöö tulemustest lähtuvalt tuleks kaaluda KVA tegevvälaldest õppejõudude infohaldusoskuste arendamisel varasemalt kirjeldatud infopädevuse mudelite (Doyle, 1992: 4; Bruce, 1999: 36–43) teadlikumat rakendamist. See tagaks tervikliku lähenemise ja toetaks õppejõude toimetulekut tänapäevases infokeskkonnas ning looks soodsamad tingimused organisatsiooni eesmärkide täitmiseks. Moodsa infokeskkonna väljakutsed vajavad järjepidevat ülevaatamist, et tagada efektiivne infohaldus, vähendada info üleküllust ning aidata kaasa kasutajate otsustus- ja töövõimele.

KVA infokeskkond on mitmekihiline ning asutuse tegevuste juhtimise keskne ressurss on info. Seetõttu on oluline mõista, kuidas organisatsiooni töötajad panustavad oma põhiülesande täitmisse ning millised on seda abistavad tegevused, mis vajavad täiendavat tähelepanu. Läbiviidud uuringu tulemused näitasid, et infohalduse valdkond vajab laiemat käsitlust ning akadeemilise koosseisu infohaldusega seotud väljakutsed eeldavad edasisi uuringuid. Selleks, et tänapäevases infokeskkonnas oleksid õppejõududel soodsad tingimused tulemuslikuks tegutsemiseks, vajavad nad süsteemset ja läbimõeldud infohalduskeskkonda, mis toetaks nende peamist ülesannet – õppetöö läbiviimist.

Kasutatud kirjandus

- Arnold, M., Goldschmitt, M., and Rigotti, T. (2023). Dealing with information overload: a comprehensive review. *Frontiers in psychology*, 14, 1122200.
- Bawden, D., Holtham, C. and Courtney, N. (1999), Perspectives on information overload. ASLIB Proceedings, Vol. 51 No. 8, pp. 249–255.
- Bawden, D. (2001). Information and digital literacies: a review of concepts. *Journal of documentation*, 57(2), 218–259.
- Bruce, C. S. (1999). Workplace experiences of information literacy. *International journal of information management*, 19(1), 33–47.

Choo, C. W. (2013). Information culture and organizational effectiveness. *International Journal of information management*, 33(5), 775–779.

Curry, A. and Moore, C. (2003). Assessing information culture—an exploratory model. *International journal of information management*, 23(2), 91–110.

Deja, M. (2024). Information culture of university administration: Making personnel bureaucracy a professional bureaucracy. *Journal of Librarianship and Information Science*, 56(2), 379–396.

Doyle, C. S. (1992). Outcome Measures for Information Literacy within the National Education Goals of 1990. *Final Report to National Forum on Information Literacy*. Summary of Findings.

Douglas, J. 2010. *The identification, Development and Application of Information Culture in the Western Australian Public Sector. PhD thesis*. Edith Cowan University, Western Australia.

Eppler, M. J. and Mengis, J. (2004). The concept of information overload – a review of literature from organization science, accounting, marketing, MIS, and related disciplines. *The Information Society*, 20, 325–344.

Ginman, M. (1988). Information culture and business performance. *IATUL Quarterly*, 2(2), 93–106.

Lepik, K., Harro-Loit, H., Kello, K., Linno, M., Selg, M. ja Strömpl, J., (2015). Intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/intervjuu/>

Hepworth, M. and Smith, M. (2008). Workplace information literacy for administrative staff in higher education. *The Australian Library Journal*, 57(3), 212–236.

Hindle, J. 1997. Process improvement and information management. *Health Manpower Management* 23, 5, 184–186.

Kaitseväe Akadeemia põhimäärus (01.07.2019). *Riigi Teataja* I. Vaadatud 23.01.2025, <https://www.riigiteataja.ee/akt/109062023010>

Kalmus, V., Masso, A. ja Linno, M., (2015). Kvalitatiivne sisuanalüüs. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys/>

- Lagerspetz, M. (2017). *Ühiskonna uurimise meetodid: sissejuhatus ja väljajuhatus*. TLÜ Kirjastus.
- Lauri, L., Heidmets, M. ja Virkus, S. (2016). The information culture of higher education institutions: the Estonian case. *Information Research: An International Electronic Journal*, 21(3).
- Lauri, L. ja Virkus, S. (2019). Information overload of academic staff in higher education institutions in Estonia. In *Information Literacy in Everyday Life: 6th European Conference, ECIL 2018, Oulu, Finland, September 24–27, 2018. Revised Selected Papers 6* (pp. 347–356). Springer International Publishing.
- Lauri, L., Virkus, S. ja Heidmets, M. (2020). Information cultures and strategies for coping with information overload: Case of Estonian higher education institutions. *Journal of Documentation*, 77(2), 518–541.
- Lauri, L. (2021). *Information culture and coping with information overload: The case of Estonian higher education institutions. Doktoritöö*. Tallinna Ülikool, Sotsiaalteadused.
- Mayring, Ph. (2014). *Qualitative content analysis: theoretical foundation, basic procedures and software solution*. <https://qcamap.org/ui/en/home>
- Oliver, G. 2011. *Organizational Culture for Information Managers*. Oxford: Chandos Publishing.
- Patton, M. Q. (2002). *Qualitative Research & Evaluation Methods*. California, Thousand Oaks: Sage.
- Popa, I., Ștefan, S. C., Olariu, A. A. and Popa, Ș. C. (2024). Integration and Digitalization in Public Sector Management. *Journal of Innovation & Knowledge*, 9, 1–6.
- Reneker, M., Jacobson, A. and Spink, A.. (2001). Information seeking environment of a military university. *The New Review of Information Behaviour Research* 2, 179–193.
- Roetzel, P. G. (2019). Information overload in the information age: a review of the literature from business administration, business psychology, and related disciplines with a bibliometric approach and framework development. *Business Research*, 12(2), 479–522.
- Rämmer, A. (2014). Valimid. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim). *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/valimid/>

- Spink, A. and Cole, C. (2001). Introduction to the special issue: Everyday life information-seeking research. *Library & Information Science Research*, 23(4), 301–304.
- Uverskaja, E. (2017). 3.4.3 Infopoliitika ja strateegiad. S. Virkus, T. Reimo, A. Lepik (toim), *Infoteadused teoorias ja praktikas*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Vihalemm, T. (2014). Fookusgrupi intervjuu. K. Rootalu, V. Kalmus, A. Masso, ja T. Vihalemm (toim), *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas*. <https://samm.ut.ee/fookusgrupi-intervjuu/>
- Virkus, S. and Salman, A. (2021). Effective leadership behaviours and information culture in the higher education institution. *Global Knowledge, Memory and Communication*, 70(4/5), 418–441.
- Virkus, S. (2017). 1.3 Infokäitumine, info hankimine, infootsing ja info kasutamine, infovajadus, infopädevus. S. Virkus, T. Reimo, A. Lepik (toim). *Infoteadused teoorias ja praktikas*–. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus
- Virkus, S. (2017). 2.2. Infokäitumise teooriad, mudelid, uurimisstrateegiad ja meetodid. S. Virkus, T. Reimo, A. Lepik (toim). *Infoteadused teoorias ja praktikas*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Virkus, S. (2017). 2.5.3 Infokultuur. S. Virkus, T. Reimo, A. Lepik (toim), *Infoteadused teoorias ja praktikas*. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Vuorikari, R., Kluzer, S. and Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2: The Digital Competence Framework for Citizens. With new examples of knowledge, skills and attitudes*. Publications Office of the European Union, Luxembourg.
- Widen, G. and Steinerova, J. (2019). Information culture. K. Byström, J. Heinström ja I. Ruthven (toim), *Information at Work. Information management in the workplace*. London, United Kingdom: Facet Publishing.
- Wilson, T. D. (1999). Models in information behaviour research. *Journal of documentation*, 55(3), 249–270.
- Wilson, T. D. (2000). Human information behavior. *Informing science*, 3, 49.

LISAD

Lisa 1. Kirjandusega tutvumise koondtabeli väljavõte

Infokultuur (information culture)				
Pealkiri	Autor(id)	Aasta	Selgitus	Veel märksõnu või tähelepanekuid
Information culture and organizational effectiveness	Chun Wei Choo	2013	Selles artiklis töötatakse välja infokultuuri tüpologia, sünteesides empiirilist ja teoreetilist uurimistööd organisatsiooniteaduse ja infoteaduse valdkonnas. Esitatakse neli infokultuuri tüüpi.	Tüpoloogia
Information culture and business performance	Ginman	1998	Ta leiab, et asutus, mis omab materiaalseid vahendeid ja varusid, ei ole veel produktiivne, kui ei korraldata intellektuaalsete ressursside arendamist materiaalsete ressursside arendamise kõrval.	Ajalooline käsitlus
Information orientation: How effective information use drives business performance.	Marchand, D. A., & Kettinger, W. J.	2001	Autorid käsitlevad tõhusat infokasutamist ning millised on selle mõjud ettevõttel.	Lisaks käsitleb infokäitumist
Information cultures and strategies for coping with information overload: Case of Estonian higher education institutions.	Lauri, Virkus, Heidmets	2020	Kõrgkoolide õpetajate infoülekülluse uuring	Viimase kümnendi empiirilisi uuringuid infokultuuri kohta kõrgharidussektoris.
The impact of information culture on information/records management: A case study of a municipality in Belgium.	Svärd	2014	Uuring mille tulemused rõhutavad vajadust pöörata rohkem tähelepanu inimressursi arendusele	Inimvara lisandväärtus

Lisa 2. Fookusgrupi intervjuu ülesehitus ja projektiivtehnika

Teema	Eesmärk	Põhiküsimus	Abiküsimused	Projektiivtehnika	Lisainfo	
Teema avamine	Teema avamine ja avatud õhkkonna tekitamine	Kuidas kirjeldaksite oma tööalast infokeskkonda?	Kirjeldage ühte olukorda, kus on olnud infoga probleeme?	N/A	Vabas vormis vestlus --> jälgida, et kõik saaks midagi öelda, aga jutt liiga laiali ei läheks	
			Kuidas täpsemalt probleemi sõnastaksite? Milles seisnes teie meelest probleemid v probleemid?	N/A	Suuna vajadusel vestlust lähtuvalt esimesest projektiivtehnika ülesandest	
			Mida võtsite ette, et situatsiooni lahendada?	N/A	N/A	
Losa. Infokeskkond ja töötajate infohaldus.	Infohalduse väljakutsete ja praktikate selgitamine	Järgmiseks on teie ees väited ja tööleht lahtritega, paigutage väited teie hinnangul sobivasse lahtrisse.	N/A	Töölehel väidete grupeerimine.	"Asjakohane info liigub õigeaegselt kõigi töötajateni."	"Minuni jõuab liiga palju tarbetut infot"
					"Kolleegid jagavad meelsasti tööprotsessis olulist infot"	„Infohaldusprotsessid ja erinevat tüüpi info on hästi struktureeritud“
					„Meil on piisavalt tehnilisi lahendusi, mis aitavad infot hallata“	„Tehniliste vahendite kasutamine valmistab minu jaoks probleeme.“
					"Ma saan vajalikku juhendamist infosüsteemide kasutamisel."	"Info jagamine erinevate osakondade vahel on sujuv."
		Milliseid väiteid oli lihtsam paigutada, miks; milliseid keerulisem? Kus kahtlesite kõige enam? Tooge näide, millised olukorrad meenusid selle väitega seoses	N/A	Tulemuste diskussioon.	„Meil on liiga palju erinevaid kanaleid info jagamiseks.“	"Kuna info on puudulik või raskesti leitav, venivad juhtide otsustusprotsessid."
					"Info leidmiseks ja töötlemiseks peab iga töötaja ise aktiivne olema."	"Ma tunnen, et vajaksin rohkem koolitust/tuge."
					"Organisatsioonis mõeldakse läbi, millist infot peaks iga töötaja saama."	"Infahulga haldamine on mulle pigem stressirohke."
Kas soovite veel midagi täiendada?						

II.osa. Töötajate infopädevuse tõstmine	Osalejate infohalduse strateegia visandamine	Koostage infohalduse skeem, millega anda soovitusi või oma vajadusi institutsionaalsel tasandil, mis toetaks teie töö efektiivsust. Mõelge mida vajaksite teie indiviidina ja mida saaks organisatsioon teha.	N/A	Iga liige joonistab skeemi	Koostage infohalduse skeem, millega anda soovitusi või oma vajadustest märku institutsionaalsel tasandil, mis toetaks teie töö efektiivsust. Mõelge mida vajaksite teie indiviidina ja mida saaks organisatsioon teha. Võite joonistada skeemina, kasutada märksõnu vms
		Selgitage millise lahenduse te välja töötasite ja miks? Kuidas on võimalik asutuse ja teil endal panustada selle edukaks kasutamiseks?	N/A	Tulemuste diskusioon.	Grupina kombineeritakse liikmete skeem ühiseks.
		Kas soovite veel midagi täiendada?			

Lisa 3. Vastused retsensendile

Retsensendi kommentaar	Lahendus ja/või selgitused
Väiksemad keelelised parandused ja täpsustused.	Kõiki selliseid paranduskohti läbivalt arvesse võetud ja tekstis toimetatud.
Artikli seisukohast ebavajalikud infokillud, mis hajutasid teoreetilise raamistuse fookust.	Võtsime arvesse kõiki soovitusi ja leiame, et teoreetiline raamistik on uuel kujul kompaktsem, loogilisema ülesehitusega ja selgem.
Võtmesõnade täiendamine.	Üldiselt üle vaadatud, kuid KVA lisamine märksõnadesse ei tundunud otseselt vajalik.
Metoodika põhjendamine üldiselt; valimi, andmekogumise ja analüüsi täpsustamine. FG küsimuste moodustumise täpsustus.	<p>Kõiki kommentaare arvesse võetud, kuid püütud lähtuda pigem täpsuse, mitte teksti mahu olulise suurendamise vaatest. Konfidentsiaalsusküsimuse lahendasime pisut teisiti ega hakanud allikat selles aspektis juurde tooma.</p> <p>Mõistame, et metoodikat oleks saanud veelgi põhjalikumalt lahti kirjutada, kuid võtsime eeskju ajakirjas seni ilmunud artiklitest, kus metoodika pigem lakooniliselt.</p> <p>Esimene autor avab metoodilisi üksikasju veel lisaks oma lõputöö saatetekstis.</p>
Retsensendi poolt soovitatud kirjandus. Morozova, 2022; Reneker jt, 2001 Roetzel, 2019	Kõiki soovitusi arvesse võetud ja materjal läbi töötatud. Morozova artiklit töösse ei lisatud, sest esimese autori professionaalsele tajule näib, et militaarõppejõudude unikaalsus ei tule sealt piisavalt välja ja võimalik põhjalikum analüüs jääb tundliku info taha. Reneker jt ning Roetzel artiklis kasutatud.
Üks olulisemaid tähelepanekuid: mõistekasutuse täpsus ja omavaheliste seoste korrektsem esitamine.	Autorite meelest on nüüd kogu tervik kergemini hoomatavam, paremini tulevad välja individuaalne ja institutsionaalne tasand, mõisted peaks olema läbivalt korrektsemas kontekstis.
Eelnevaga seotult uurimisprobleemi selgus.	Kogu kontseptsiooni täpsustamise ja kooskõla arendamisega peaks uurimisprobleem olema esitatud selgemalt.
Sissejuhatuses üks konkreetne koht: infokultuur peaks olema ehk hoopis infohaldus	Lähtuvalt kasutatud allikast jäi “infokultuur”:
Esimene uurimisküsimus peaks olema täpsemalt probleemidele suunatud.	Ümber sõnastatud, kuid probleemide asemel otsustasime keskenduda pigem väljakutsetele. Kaalutlus lähtus sellest, et probleemi kui mure määratlemine on subjektiivsem ja osa õppejõudusid tõi välja ka väljakutseid, mis raskendasid tööd, kuid olid loomult hallatavad või paratamatud.
Tulemuste peatüki läbiv selgus, korduvate osade vähendamine ja täpsustamine. Kategooriate täpsustamine ja analüütilisem esitus.	Kõiki soovitusi on püütud maksimaalselt arvesse võtta. Mõnes küsimuses saab toetuda vaid intervjuudest saadud infole ja igapäevapraktikaid puudutavas on kahjuks sees ka infot, mida avalikus artiklis puudutada ei saa. Loodetavasti sai aga kõik selgemaks - vajadusel kindlasti valmis veel siin-seal täpsustama.
Tekstis info kattumised ja mõtete kordused.	Püütud maksimaalselt toimetada. Mõned tähelepanekud lahenedud muu tekstitoimetuse käigus.
Viidete korrastamine	Viiteid korrastatud nii teksti sees kui pikkade kirjetena.

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Indrek Ojasoo ,

(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose

Kaitseväe Akadeemia tegevvällastest õppejõudude infohalduse väljakutsed ja ,
tõhustamisvõimalused

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja(d) on Mari-Liis Tikerperi ,

(*juhendaja nimi*)

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada Tartu Ülikooli digitaalarhiivi kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;

2. annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 4.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni;
3. olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile;
4. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Indrek Ojasoo

24.05.2025